

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
РЕФОРМУВАННЯ
СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА»**

(19-20 лютого 2021 р.)

Харків
2021

УДК 340.11"312"(063)
П 76

Пріоритетні напрями реформування сучасного законодавства. Матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 19-20 лютого 2021 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. – 100 с.
ISBN 978-966-992-410-0

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями реформування сучасного законодавства». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, екологічного, земельного, аграрного права, цивільного права та процесу, права інтелектуальної власності, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 340.11"312"(063)

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Гроза Д.В. РОЗВИТОК СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В УКРАЇНІ.....	6
Зінсу О.І. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ	10
Качур В.О. РЕЛІГІЙНИЙ СЕПАРАТИЗМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОЛІТИЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ: НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ XVI–XVII СТ.....	14
Сергєєв К.О. ЧАСОВО-ПРОСТОРОВА ВІДПОВІДНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА.....	18
Shpyrko Yulia CONCEPT AND CLASSIFICATION OF CIVIL LEGAL RELATIONS IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF SOLUTION.....	21
Тосенко О.С. ПРАВАЗАХИСНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	25

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Семенюк О.С. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ПІД ЗАБУДОВАМИ, ПРИДБАНИМИ У ВЛАСНІСТЬ	29
---	----

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Омеліч В.В. РОЛЬ ТА СТАТУС НОТАРІУСА В ОХОРОНІ СПАДКОВОГО МАЙНА	34
Хамітова В.В. ПРОЦЕС СПАДКУВАННЯ ДИТИНОЮ, ЯКА ЗАЧАТА СПОСОБОМ ПОСМОРТАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ	38

Чеботарьов О.П.

ПОВАЖНІ ПРИЧИНИ ПРОПУСКУ СТРОКУ
ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ42

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Тверезенко О.О.

СУБ'ЄКТИ, ЯКИМ НАЛЕЖАТЬ МАЙНОВІ ПРАВА
НА ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ,
СТВОРЕНІ ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ.....47

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Заболотня Ю.В.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ
НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ51

Порицька Ю.М.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
СІМЕЙ З ДІТЬМИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КАРАНТИНУ55

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Асанова Л.М.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТУ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ60

Лавренюк Ю.Ф.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА НОРМА У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ФІЛОСОФСЬКІ ВИТОКИ
КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПІДХОДУ64

Лещинський В.П.

ПРИНЦИПИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЩОДО ЗАКОННОСТІ
ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ:
ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО ПІДХОДУ68

Нос Ю.С.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ В УМОВАХ
ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....72

Чеченко К.О.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ
СЛУЖБУ ТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОЧЕСНОСТІ.....76

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ**

Ісаєнко А.А.

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ, ВИРОБІВ
І РЕЧОВИН В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....80

Костеленко В.М.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕВТАНАЗІЇ84

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Філатова-Степанова В.І.

ЗНАЧИМІСТЬ СЛІДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ87

Храпицька М.О.

ІНФОРМУВАННЯ ПРО ПРАВО НА ПРИМИРЕННЯ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ91

Хрякова Н.О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПОНЯТТЯ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ.....96

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Гроза Д.В.

студентка,

Науковий керівник: Пижова М.О.

кандидат юридичних наук, доцент,

Інститут управління і права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РОЗВИТОК СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В УКРАЇНІ

У сучасній національній правовій системі найбільш вагомим та поширеним джерелом права є нормативно-правовий акт. Водночас, дедалі більше зростає значущість міжнародно-правових договорів, рішень Верховного Суду та судових прецедентів.

Судовим прецедентом вважається рішення суду по конкретній справі, яке є обов'язковим під час вирішення аналогічних справ. При цьому, судовий прецедент – це не є усталена судова практика, його слід від неї відрізнити. У юридичній літературі усталену судову практику розуміють як правове положення, тобто твердження юридичного характеру, які конкретизують норми права та закріплені в сукупності судових актів з певної категорії справ як результат багаторазового одноманітного їх вирішення судами [7]. Маємо відзначити, що судова практика є сукупністю рішень судів з конкретного правового питання, а судовий прецедент – це одиничний акт суду.

В основу доктрини судового прецеденту покладено принцип *stare decisis* (у перекладі з лат. «стояти на вирішеному»), що походить від латинського вислову «*stare decisis et non quieta movere*» – «триматися прецедентів і не порушувати встановленого». За цим принципом суди не можуть переглядати прецеденти за своїм розсудом, а мають дотримуватися правила, встановленого при розгляді попередньої аналогічної справи («принцип підкореності») або враховувати це

правило, якщо його аргументація є досить переконливою («принцип переконливості»). Дотримання принципу *stare decisis* спрямовано на забезпечення високого ступеня єдності та сталості судової практики, що розглядається в контексті дотримання справедливості та рівного ставлення до всіх осіб в однакових ситуаціях [3].

О.В. Петришин зазначає, що в основу судового прецеденту становить мотивувальна частина судового рішення, де міститься «*ratio decidendi*» (з лат. – вирішальний довід, аргумент, підстава для вирішення), що являє собою принцип, ідею, правову позицію, покладену в основу вирішення справи. Відповідно прецедентне (нормативне) значення має не все судове рішення, а лише та його частина, в якій обґрунтовується відповідь на питання, що постало перед судом. Саме ця частина судового рішення містить нове правило поведінки (норму прецедентного права) та становить судовий стандарт–пояснення, чому саме так було вирішено конкретну справу, якого в подальшому слід дотримуватися при вирішенні наступних аналогічних справ [3].

Наприклад, у справі «Данкевич проти України» (2003) заявник скаржився на порушення низки статей 3, 8, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачають: право кожного не піддаватися катуванню або нелюдському чи такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; право на повагу до його приватного і сімейного життя, житла і до таємниці кореспонденції; право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи. У скарзі заявник зазначив, що він був засуджений до смертної кари та перебував під вартою у «камері смертників» в очікуванні виконання вироку. До нього не застосовувався фізичний чи психічний примус, проте умови очікування вироку були нестерпними з психологічної та матеріальної точки зору, а саме: без належної медичної допомоги, заявник скаржився на те, що йому було дозволено отримувати посылку з продуктами і предметами першої потреби лише один раз на два місяці, а також стверджував, що у нього не було жодного ефективного засобу правового захисту в розумінні статті 13

Конвенції стосовно умов тримання його під вартою чи втручання в його кореспонденцію.

ЄСПЛ дійшов до висновку про те, що відсутність будь-якого наміру з боку держави принизити чи зневажити заявника не може бути вирішальною підставою для виключення висновку про порушення нею ряду статей ст. 3, 8, 13 Конвенції. На думку Суду, умови тримання під вартою, які заявник мусив терпіти, завдавали йому великого психічного страждання, погіршення здоров'я без належної медичної допомоги і принижували його людську гідність. Принцип, викладений у цьому рішенні («ratio decidendi»), тобто можливість визнати порушенням статей 3, 8, 13 Конвенції дії, які не мали прямого наміру принизити чи зневажити особу, але фактично призвели до такого результату, суд поклав в основу вирішення аналогічних справ проти України [2].

На сьогоднішній день зростає роль судового прецеденту в судовій практиці. Важливою є, ратифікована у 1997 році, Конвенція про захист прав та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, яка сприяла утвердженню Європейських стандартів прав людини у правозастосуванні. Це знайшло своє відбиття у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року. Так, у його преамбулі зазначено, що він регулює відносини, які виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України [1]. Отже, це дає підстави вважати, що судовий прецедент став джерелом права для судів України.

Але чи готова наша держава до англо-американського типу правової системи, в той час як Україна належить до романо-германської правової системи? Порівнюючи англо-американську і континентальну правові системи, К. Цвайгерт і Х. Кьотц відзначають, що на континенті прагнуть створити правову систему

без прогалин, у США і Англії для юристів орієнтирами служать судові рішення. На континенті відчують радість від наукової систематизації, у США і Англії царює глибокий скепсис щодо будь-яким узагальнень, що висушує душу. На континенті оперують поняттями, які починають часто жити власним життям, що таїть у собі небезпеку для тих, хто застосовує. А в Англії і США всьому цьому віддають перевагу наочні уявлення про предмет і т.д. [4].

Також окремі науковці заперечують існування в Україні прецедентної системи права, хоч і не виключають такої можливості. При цьому звертають увагу на те, що Україна ще не готова до визнання прецедентної системи права, оскільки для цього потрібен певний рівень довіри до суду, якого бракує українцям. Але до цього треба прагнути (Л. Бардаченко) [5].

Прихильники концепції судового прецеденту звертають увагу на те, що застосування прецеденту в правовій діяльності нашої країни є нагальною потребою, для реалізації якої створені як правові, так і політичні передумови (І. Нікітчук) [6].

На нашу думку, прецедент має утверджуватися в Україні, але поступово, щоб українська система правосуддя не зазнала кризи. Насамперед, повинна бути створена та впорядкована база прецедентних рішень, вироблена чітка структура застосування судового прецеденту, закріплення його статусу в законодавстві. Судовий прецедент є необхідним нововведенням, адже він прискорить хід винесення справедливих рішень, створить цілісну та ефективну судову систему, зміцнить сутність судової гілки влади. Бо, Україна є пострадянською державою, яка має недосконалу правову систему, і це позначається на неякісній системі нормативно-правових актів, а саме: прогалин та колізій. Прецедент може частково вирішити ці проблеми. Тому для забезпечення справедливості та якості розгляду справ, судовий прецедент послугує суддям вірним помічником.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15.#o2>

2. Справа «Данкевич проти України» (Заява № № 40679/98) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_170

3. Петришин О.В. Загальна теорія держави та права / О.В. Петришин. – Харків: Право, 2020. – С. 121–122.

4. Цвайгерт К. Введение сравнительное правоведение в сфере частного права / К. Цвайгерт, Х. Хьоц., 1998. – 110 с.

5. Бардаченко Л. Перспективи проведення судової реформи / Л. Бардаченко. // Правовий тиждень. – 2009. – С. 12–15.

6. Нікітчук І. Прецедент у цивільно-правових відносинах України. // Юридичний журнал. – 2004. – С. 11–12.

7. Реутов В.П. Юридическая практика и развитие законодательства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук / Реутов В.П. – Свердловск, 2001. – 21 с.

Зінсу О.І.

аспірантка відділу докторантури та ад'юнктури,

Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3801-6203>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Домашнє насильство – це складне соціальне явище та протизаконне діяння. Сучасна глобальна ситуація свідчить, що домашнє (сімейне/подружнє/побутове) насильство є одним із найбільш систематичних, широко розповсюджених порушень прав людини й громадянина та може приймати різні форми: вербальне, емоційне, психологічне, фізичне, сексуальне, економічне. Вплив домашнього насильства на учасників конфлікту має негативні наслідки для фізичного, сексуального та психічного здоров'я; також несе значні соціальні витрати й, зрештою, стає тягарем для суспільних та державних інтересів, ставлячи під загрозу принципи демократії, гуманізму. Що своєю чергою спонукало міжнародне товариство до прийняття та запровадження в суспільне буття низку

правових актів по засудженню, запобіганню та протидії домашньому (сімейному/ подружньому/побутовому) насильству.

Вагомим внеском в історичне становлення міжнародного права у галузі протидії та запобігання домашньому насильству є прийняття Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Історично, що 7 грудня 1999 року Генеральною Асамблеєю ООН 26 листопада оголошено Міжнародним днем боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок.

Чільне місце у системі профілактики запобігання, протидії домашньому насильству належить міжнародним концепціям, стандартам, які окреслені міжнародним законодавством та поступово запроваджуються в національне законодавство країн світу. А саме: мережа притулків для осіб, постраждалих від домашнього насильства, інститут термінового заборонного припису, обмежувальних заходів, корекційних програм для потерпілих і окремо корекційних програм для кривдників.

Наприклад, у Франції, відповідно до статті 515-12 Цивільного кодексу Республіки Франції заходи, зазначені захисним наказом/приписом (*l'ordonnance de protection*) застосовуються тривалістю до 6 (шести) місяців з часу повідомлення про наказ. Зазначені в захисному наказі/приписі заходи можуть бути змінені, припинені, чи продовжені, якщо протягом строку дії визначених судом заходів було подано клопотання про розлучення чи здійснено припинення шлюбу у судовому порядку, або якщо суддя сімейного суду отримав клопотання про здійснення батьківських повноважень [3, ст. 515-12] (*Code France, art.515-12*).

Свою чергою, в Україні відповідно до статті 26 Закону України Про запобігання та протидію домашньому насильству та статті 350-6 Цивільно-процесуального кодексу України обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців [1, ст. 26; 2. ст. 350-6] (*Zakon Ukraine,2017*), (*Code Ukraine,2004*). Після закінчення встановленого судом строку обмежувального припису у разі необхідності, вмотивованості та у визначеному законодавством порядку обмежувальний припис може бути продовжений на строк не більше шести місяців. Між тим, за результатами оцінки ризиків

домашнього насильства терміновий заборонний припис виноситься строком до десяти діб [1, ст. 25] (*Zakon Ukraine, 2017*).

Що стосується корекційних Програм для кривдників, осіб, схильних до вчинення домашнього насильства, та Програм для потерпілих осіб, то слід зазначити що корекційні програми поділяються на добровільні й обов'язкові та можуть відокремлюватися або не відокремлюватися, залежно від панівної культури суспільства, певних взаємозалежних перемінних та інших чинників, окремо для чоловіків і окремо для жінок. Наприклад, у Киргизькій Республіці Типова корекційна програма по зміні насильницької поведінки для осіб, які вчинили сімейне насильство включає добровільну та обов'язкову програму та окремо визначено програму для чоловіків і окремо програму для жінок [4].

Слід також відзначити, що при складанні корекційних програм істотним є врахування соціокультурних вимірів учасників проходження програм, їх соціальний статус, демографічний сегмент, монокультура. Адже, саме соціокультурні складові суспільства інколи позначають складності вирішення конфлікту домашнього насильства, приміром, в міграційному середовищі, міжнаціональних сім'ях чи у сім'ях мігрантів. У зв'язку з чим, канадська вчена, дослідниця домашнього насильства Гайда Хасан слушно, наголошує, що домашнє насильство в контексті культурного різноманіття є надзвичайно складним явищем для боротьби із запобіганням, а також втручанням через його численні складові, які залишається недостатньо відомим та недостатньо документованим [4, с. 5]. (*Ghayda Hassan, 2013*).

Водночас значущими складовими системи запобігання, протидії домашньому насильству як на світовій арені, так і в конкретній країні поряд з охоронними, запобіжними заходами є ефективне правове виховання, виховання поваги до своєї національної культури та культури й цінностей інших народів; коректно складені та вміло підібрані корекційні програми; ефективне здійснення просвітницької, роз'яснювальної діяльності; суттєвий психологічний супровід та соціальна підтримка.

Підсумовуючи, зауважимо, що виділені нами аспекти юридичного дискурсу домашнього насильства лише в найбільш загальних рисах

позначають озвучену проблематику. Кожен з цих аспектів потребує окремого поглибленого дослідження у чому і вбачаються перспективи подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Цивільно-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.02.2021).

3. Code civil (France)-le site officiel:République Française.-Légifrance.- le service public de la diffusion du droit.-Titre : XIV : Des mesures de protection des victimes de violences (Articles 515-9 à 515-13)-Droit national en vigueur.-Codes-Code civil.-Version en vigueur au 01 février 2021. URL: <https://legifrance.gouv.fr/LE...> (дата звернення: 01.02.2021).

4. Типовая коррекционная программа по изменению насильственного поведения для, совершивших семейное насилие : Приложение № 3 к постановлению. Правительства Кыргызской Республики от 1 августа 2019 года № 390 О порядке осуществления охраны и защиты от семейного насилия – редакция:01.08.2019. Министерство Юстиции Кыргызской Республики. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/view> (дата звернення:01.02.2021).

5. Ghayda Hassan Violence conjugale et diversité culturelle. – Université Laval, Québec, Canada. Revue Internationale de la Recherche Interculturelle. Page d'accueil > Vol. 3, No 2 (2013) > (pour télécharger le numéro complet cliquez sur PDF). P. 5–8. URL: www.journal.psy.ulaval.ca/ojs (дата звернення: 01.02.2021).

Качур В.О.

завідувачка,

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

РЕЛІГІЙНИЙ СЕПАРАТИЗМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОЛІТИЧНОГО СЕПАРАТИЗМУ: НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЇ XVI–XVII СТ.

Світова спільнота постійно зустрічається з різними викликами, що загрожують стабільності її системи міжнародних відносин. Серед них особливе місце займає сепаратизм, який не лише породжує численні активні і так звані «заморожені» конфлікти. Він також є причиною напруги у численних регіонах світу, зокрема і на території України. Для того, щоб ефективно протидіяти існуючому сепаратизму, перешкоджати поширенню сепаратистських тенденцій на іншу частину нашої держави та подолати його, необхідно глибше зрозуміти його сутність. Крім того, розуміння самого поняття «сепаратизм» зазнало значних трансформацій, значення цього терміну змінювалося і ним не завжди позначали одне і те саме явище. Тому дослідження історії становлення сепаратизму також становить неабиякий науковий інтерес для з'ясування його природи.

Витоки сепаратизму пов'язують із церковними розколами Англії у XVI ст. Саме тоді, у квітні 1549 року, до Англії прибув представник ортодоксального кальвінізму Джон Нокс, який відіграв значну роль у поглибленні реформації в Англії при Едуарді VI. Згодом католицька реакція Марії Тюдор змусила прихильників реформації залишити Англію та осісти в різних містах Німеччини та Швейцарії. У вигнанні вони утворили так звану «ранню пуританську партію» та заклали у своїх «тираноборських» памфлетах-трактатах основи теорії кальвіністської (пуританської) опозиції при Єлизаветі I та Якові I, яку згодом дослідники цього періоду назвуть теорією майбутньої революції 40-х років XVII ст. [3, с. 148–150].

Особливої уваги заслуговують памфлети, положення яких містять сепаратистські прояви. Серед них: «Короткий трактат про політичну

владу» 1556 р. Джона Понета, в якому автор, посилаючись на Біблію та античних авторів, обґрунтовував можливість тираноббивства як акту боротьби проти негідного монарха, що порушив договір з народом. Цікавою є наукова розвідка О. А. Довгополової, в якій дослідниця відносить автора трактату до «неповноцінних» тираноборців, дозволяє побачити елементи його політичної концепції в іншому світлі та створити «нове ціле» розуміння базових характеристик тираноборчої думки раннього нового часу [1, с. 43].

Пафлет уже згадуваного Джона Нокса «Перший звук труби, що пролунав проти правління жінки» (1558) доводив неспроможність жінки керувати державою, а дворяни і народ Англії та Шотландії повинні їх усунути, а памфлет Крістофера Гудмана «Наскільки піддані повинні коритися верховній владі» (1588) захищав тезу про «виборну природу» монархії. Причини такої гострої негативної реакції англійських протестантських тираноборців на правління Марії Тюдор аналізує у своїй науковій праці А. Прохорова [4].

При Єлизаветі I єпископальна церква стає інструментом королівської політики, оскільки головна частина єпископів призначалася монархом. У листопаді 1572 р. було опубліковане анонімне «Друге застереження парламенту», авторство якого приписують Томасу Картрайту [2, с. 331–332]. Він вимагав виборності проповідників громадами вірян, які управлялися пресвітерами – старшинами із середовища «кращих людей». Його вчення отримало назву пресвітаріанства, яке вимагало, щоб церква контролювалася не короною, а новим дворянством та буржуазією.

Але і у пресвітаранстві вбачалася загроза становлення церковної автократії. Тому в 90-х роках XVII ст. виокремлюється ще один напрям пуританізму, започаткований Робертом Броуном, які стали відомими під назвою індепендентства.

Р. Броун, капелан герцога Норфкського, виклав свої принципи реформації у праці «Про образ життя справжніх християн» (1582). Р. Броун рішуче засуджував усяку церкву, яка походить від держави. При однаковому обранні неприпустимо одному приписувати віру іншому; неприпустимо говорити про переваги духовництва і тим більше не припустимо – про авторитет світської влади. Немає відмінностей між духовними особами та мирянами. Р. Броун рішуче

відкидав і значення зовнішніх форм організації релігійного життя, загальноприйнятних засобів благочестя. Будь-які наперед встановлені молитви вважалися неприйнятними. Це дає підстави говорити про те, що броунізм був своєрідним відображенням структури тогочасного суспільства; звідси визнання індивіда початком та кінцем будь-якої суспільної і громадської та церковної організації. Ототожнюючи громаду вірян з «церквою обраних», Броун відкидав будь-яку владу над нею, окрім прямого волевиявлення громади. Відкидав також будь-які авторитети, оспорював владу пресвітерів. Громадою повинна управляти воля самих вірян, що виражалася у рішенні більшості.

Згодом Джон Робінсон перетворив броунізм у конгрегаціоналізм, за яким кожна громада визнає над собою лише владу Христа, а тому є вільною, незалежною від інших як церковних, так і світських властей. Конгрегаціоналізм був, з одного боку, виразом протесту проти загрози тиранії пресвітеріанства, а з іншого – він намагався надати індепендентству певної організаційної форми, оскільки останній міг знищити будь-яку церковну організацію [3, с. 155].

Слизавета I розуміла небезпеку релігійної ситуації, яка склалася в тогочасній Англії, небезпеку цього релігійного сепаратизму, а тому застерігала Якова Стюарта і пропонувала йому пильно стежити за цією сектою, так як під гаслом очищення церкви, пресвітери намагаються зайняти королівські місця, прикриваючись словом Божим. Розумів небезпеку і Карл I, який коренем усіх бунтів, непослуху і усієї смути в країні вважав пуритан.

Революційна роль нових економічних, політичних та інших ідей і поглядів, характерних для англійського пуританізму перших десятиліть XVII ст., визначається не їх середньовічними коренями, а значенням тих поглядів, що є спробою по-новому інтерпретувати старі ідеї. Тому соціально-політичні теорії англійського пуританізму відобразили ті тенденції, які мали місце в державно-правовому розвитку Англії в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Це дає підстави дослідникам англійської революції XVII ст. вважати боротьбу однієї релігійної доктрини проти іншої специфічною властивістю тогочасних революційних процесів. Водночас вона була чи не єдиною революцією нового часу, в якій роль бойової теорії

зіграла ідеологія реформації у формі кальвінізму на англійському ґрунті – пуританізму.

У 20-30 роках XVII ст. пуританізм в очах урядовців стає синонімом бунту і при перших Стюартах набуває характеру суспільно-політичної течії, яка, прикриваючись релігійною оболонкою, призводила до зіткнення з абсолютизмом і набувала форми антиурядових дій [3, с. 155–156].

Саме це дало підстави називати релігійні рухи в тогочасній Англії сепаратистськими. Англійські релігійні сепаратисти (інша назва – індепенденти) виступали за ідею автономії парафіяльних громад (конгрегацій) як помісних церков, ліквідацію церковної ієрархії тощо. У XVII ст. індепендентство (конгрегаціоналізм), став політичною течією, яка відіграла значну роль в англійській революції. Цей релігійно-соціальний рух призвів до становлення індепендентської республіки (1649–1653) і протекторату Олівера Кромвеля (1653–1658).

Таким чином, революційні події в Англії в XVII ст. засвідчили, як релігійний сепаратизм може набути характеру політичного сепаратизму. І хоча він і не призвів до порушення територіальної цілісності Англії, як зазвичай ми розуміємо сепаратизм сьогодні, він однак призвів до зміни форми держави, зокрема правління та державного режиму.

Говорячи про історію загалом, ми передусім намагасмося насамперед осмислити уроки тогочасних подій, щоб розуміти сьогоднішнє та прогнозувати майбутнє. Адже цільне розуміння минулого, теперішнього та майбутнього дозволяє найповніше розуміти не лише правову дійсність, а ту правову реальність, в якій ми сьогодні живемо. Тому нехтування цим досвідом, особливо в Україні, може призвести, окрім порушення територіальної цілісності (Крим, частини Донецької та Луганської областей), і до зміни інших складових форми держави – державного правління та державного режиму.

Список використаних джерел:

1. Довгополова О.А. Герменевтика новозавітних вимог в контексті концепції біблійного закону (за матеріалами «Короткого трактату про політичну владу» Дж. Понета). *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 37–44.

2. Исаев С.А. Реформационные движения в Англии. *Европейская Реформация и ее возможные аналоги в России*. СПб. : Нестор-История, 2017. 492 с.

3. Лавровский В.М., Барг М.А. Английская буржуазная революция. Некоторые проблемы Английской буржуазной революции 40-х годов XVII века. Москва : Издательство социально-экономической литературы, 1958. 366 с.

4. Прохорова А. Жінка на королівському троні: погляд англійських тираноборців середини XVI ст. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Історичні науки*. 2014. Вип. 123. С. 16–21.

Сергєєв К.О.

здобувач,

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова;
адвокат, директор Адвокатського бюро «Сергєєв та партнери»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4139-8249>

ЧАСОВО-ПРОСТОРОВА ВІДПОВІДНІСТЬ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА

Навряд знайдеться адвокат, який б не зустрів на практиці випадки, де інструменти захисту порушеного права у часі тривають довше, ніж настання неповоротних наслідків порушення. Одразу згадуються два приклади: 1. Поки суд розглядав правомірність митного арешту вантажу бананів, товар згнив; 2. Постачальник газу відімкнув споживача у період сильних морозів, примушуючи його до укладання угоди саме з ним, а не іншим постачальником, в той час, як наявні інструменти захисту порушеного права передбачали протистояння протягом місяців, фізично споживач витерпів лише два дні і погодився на шантаж.

Людина живе у реальному світі, підвладному багатьом законам буття – законам фізики, хімії, біології, іншим, які існують у часі і просторі. Ці фактори складають незалежну від волі держави об'єктивну дійсність, що визначають імперативно-обумовлені

кордони змістів, в яких можуть існувати будь-які суспільні правовідносини і останні не здатні існувати поза ними.

Форма будь-якого суспільства невіддільна від практичного впорядкування часу та простору [1, с. 13]. У філософській та соціологічній літературі суспільство визначається, як динамічна система, як система, що перебуває у постійному русі та змінах [2, с. 42]. Простір і час є загальними формами буття всіх матеріальних систем і процесів. Не існує об'єкта, який перебував би поза простором і часом, як немає простору і часу самих по собі, поза матерією, що рухається [3]. Опис правовідносин, як явища, що розвивається, змінює свої властивості у часі, орієнтується на перетворення соціальної реальності, обумовлює необхідність розробки нової методології дослідження цього феномену [4, с. 30].

На відміну від об'єктивної сутності законів природи, позитивно-правова норма створюється людьми у межах поглядів їх суб'єктивної дійсності з допустимою похибкою помилковості суджень. Випадки, коли норма писаного закону не відповідає законам природи, або в інших формах не прийнята соціальною групою, є непоодинокими і давно відомі юридичній науці. Під якістю закону слід розуміти сукупність змістовних характеристик і здатність закону реально задовольняти суспільні потреби та приватні інтереси [5, с. 110].

Всесвітня історія знає приклади, коли заради виконання владного наказу держави люди йшли проти власних біологічно-обумовлених прав, як, наприклад, масове самогубство військових і цивільного населення на острові Сайпан за державним наказом у доведення відданості Імператору Японії влітку 1944 року. Але такі приклади є не більше, ніж вкрай рідкісним виключенням, переважно обумовленим культурними традиціями соціальних груп. Переважним же наслідком невідповідності норми обставинам реального життя виконавця є неприйняття її соціальною групою і нездатність до створення обумовлених правових наслідків. Норми, які не визнаються суспільством, не є правовими, вони приречені на нереалізацію і, зрештою, на скасування [6, с. 91].

Звужуючи фокус уваги дослідження існування норми у часовому вимірі до інститутів захисту порушеного права, потрібно усвідомлювати, що інструменти захисту мають об'єктивну

тривалість у часі, так само, як і фактичні обставини буття, які суб'єкт оцінює, як порушення його прав. Відповідно, ефективність норм такого типу полягає у відповідності часових вимірів цих явищ. На вищевказаних прикладах – час на захист права власності на товар, що швидко псується, має бути меншим за час псування товару, а час на захист права споживача у подіях, які несуть загрозу його природним правам, має бути меншим за час настання наслідків такої загрози. Важливо підкреслити, що дистанційними відмітками розрахунку часу мають бути так само події реальної дійсності, лише підкріплені юридичними фактами, де час на захист порушеного права має розраховуватись від юридичного факту звернення громадянина за захистом до юридичного факту – фактичного вирішення проблеми, яка стала предметом звернення.

Проблематикою діючої системи законодавства України сучасного періоду є відсутність диференціації правових інструментів захисту порушеного права, де до подій термінових і до подій, що мають тривале існування у часі, застосовується один й той самий інструмент. Нерідко трапляються і випадки абстрактності прописаного правила, коли інструмент швидкого реагування в законодавстві присутній, але його практична реалізація давно не ефективна.

Повертаючись до питання існування у часі писаної норми та регульованих ними суспільних правовідносин, формується висновок про напрямок реформи законодавства у диференціації порушених прав і необхідність приведення часового виміру існування де-юре у відповідність до часу де-факто.

Список використаних джерел:

1. Globalization Theory: A Post Mortem / Justin Rosenberg / International Politics, 2005, 42, (2–74). URL: https://www.academia.edu/9546741/2005_Globalization_Theory_A_Post_Mortem
2. Сурмин Ю.П. Теорія систем та системний аналіз : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 368 с.
3. Подольська Є.А. Філософія : Підручник. Київ : Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. 704 с.

4. Двойничников Ю.А. Объект правоотношения в контексте правового времени. *Вестник Пермского университета. Юридические науки*. 2014. Выпуск 1(23). С. 29–36.

5. Макаренко Л.О. Суб'єкт правової культури: концептуальні засади дослідження. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2018. № 3(5). С. 15–21.

6. Ганжуров Ю. Законотворча діяльність як комунікативний процес. *Політичний менеджмент*. 2005. № 2. С. 89–102.

Shpyrko Yulia

Language advisor: Guzhva G.

University of State Fiscal Service of Ukraine

CONCEPT AND CLASSIFICATION OF CIVIL LEGAL RELATIONS IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF SOLUTION

Civil legal relations are based on the norms of civil law between legally equal subjects who act as carriers of civil rights and obligations. Clarification of the properties and nature of civil legal relations is one of the most complex issues in the theory of civil law.

At the same time, a significant part of the aspect of this problem (for example, the qualification of legal relations as volitional, ideological relations, establishing their correlation with real, industrial relations, determining the possibility of influencing law on public relations, etc.) belongs not only to the sphere of civil law but also has a general theoretical character [1, p. 55].

The main features of a civil legal relationship can be derived from its very definition:

1) features of the subject composition. Participants in civil legal relations in these relations act as legally equal subjects, which are separated from each other in organizational, legal, and property content;

2) civil legal relations are a legal relationship that arises concerning intangible and material goods of interest to an individual (share) person;

3) relations of the parties are regulated based on the initiative of the participants, their free discretion, based on the empowering nature of the norms of civil legislation. This is reflected in the fact that the main basis for the emergence of legal relations between the subjects of Civil Relations is their contract, which, besides, can also act as a norm of civil legislation;

4) participants in this type of legal relationship act as carriers of civil rights and obligations;

5) protection of subjective rights and inducement to perform subjective duties is carried out with the help of specific measures of influence and in a special (usually claim) procedure;

6) the grounds for the emergence, termination, and transformation of civil legal relations thoroughly differ from legal facts in other areas of law in the types, content, and nature of legal consequences. In particular, civil rights and obligations arise (terminate, change, etc.) not only on the grounds provided for by acts of civil legislation but also as a result of the actions of subjects of Civil Relations, which, based on the general foundations of civil law (legislation), give rise to the corresponding civil rights and obligations [1, p. 57].

Civil legal relations are a complex legal category consisting of three mandatory elements: 1) subjects, 2) object, and 3) content. Classification of civil legal relations is not only theoretical but also practical. It allows you to more accurately determine the nature of relations between their subjects and therefore makes it possible to more clearly interpret civil law norms about a specific case.

In this case, the classification of civil legal relations has not only theoretical significance, but is useful for determining the rights and obligations of the parties to the legal relationship, determining the circle and system of norms applied in similar, but different legal relations, although, as a rule, the division, classification of phenomena are somewhat artificial and far from perfect, because it is impossible to create a classification that would be ideal. After all, there are a lot of criteria by which the phenomenon can be classified. However, this paper uses the most common methods of classifying legal relations in the field of civil law [3, p. 75].

According to the nature of the relationship between authorized and obligated Persons, Legal relations are divided into absolute and relative. By item, they can be grouped into a property and non-property ones. According to the method of satisfying interest, real and binding legal relations are distinguished.

Absolute legal relations take place when an authorized subject is opposed by an unlimited number of persons, from whom the authorized person can demand the performance of certain duties, including refraining from violating his rights and legitimate interests. This is the right of ownership, where it is the owner who can demand that everyone else refrain from actions that would violate his property rights. Relative legal relations take place there and when a person, a subject of law, is opposed by a certain person, endowed with rights and obligations to be performed. As a rule, each of the parties in a legal relationship has a set of rights and obligations. The range of relative legal relations is quite wide, in contrast to absolute ones. This includes, first of all, binding legal Relations, Legal relations on the implementation of civil legal remedies, etc. [3, p. 79].

Real legal relations mediate the statics of the property status of legal entities. These are absolute rights that reflect and consolidate the ownership of material goods to a certain subject, the possibility of its influence on the thing, and its protection from encroachments by any third parties. they are opposed to binding legal relations that reflect the dynamics of property relations of subjects of Civil Law relations for the transfer of property, performance of works, provision of services, and use of intellectual property products. In binding legal relations, subjects are opposed to each other, each of them is endowed with rights and obligations, can demand certain behavior from others, and has several duties to be performed, including in a compulsory manner.

The division of obligations into real and mandatory ones is of practical importance and consists of the following: in real rights, legal relations are realized through active actions of the authorized person, and in binding rights – through the performance of obligations by the debtor. Therefore, real rights are absolute, and binding rights are relative.

The implementation of corporate rights makes it possible to participate in the management of Corporate Affairs, exercise control over its activities, form the policy of a legal entity, etc. at first glance, the content

of corporate legal relations is not characteristic of civil law, it contains a set of powers and rights of an organizational nature. But since the ultimate goal of implementing corporate rights is to obtain a certain property result, they can be classified as property rights.

Thus, classification is possible for various reasons:

1. depending on the economic content, civil legal relations are divided into a property and non-property ones;
2. according to the legal content, civil legal relations are divided into absolute and relative;
3. according to the nature of the exercise of the right, civil legal relations are divided into real and binding;
4. depending on the direction and purpose of establishment, civil legal relations are divided into regulatory and protective ones;
5. taking into account the structure of the content, legal relations can be divided into simple and complex.

The main modern problems of Civil Procedure are the following:

- non-compliance of the new Civil Procedure Code with the constitutional principles of justice administration (transparency, complicity, the introduction of the institution of jurors);
- instability of legislation, lack of a system when making changes to the Civil Procedure Code;
- the need to systematize the norms of the new Civil Procedure Code, taking into account the theory of Civil Procedure;
- lack of theoretical concepts for the further development of the civil process;
- civil proceedings do not meet either the requirements of the legislation or the theory of Civil Procedure;
- problems in providing highly qualified personnel for the positions of judges and lawyers.

The list of current problems listed calls into question the possibility of administering justice at the proper level [2, p. 352].

One of the main problems of civil procedure is that some provisions of the Constitution have not even been formally fixed in the new Civil Procedure Code. In particular, the constitutional principle of extending the jurisdiction of the court to all legal relations arising in the state, until recently, was dependent on the competence of the judge, since Article 136

of the Civil Procedure Code of 1963 Limited the powers of the court. Now the restriction has been formally lifted, but the specialization of courts in resolving certain legal relations: civil, economic, and administrative will allow judges to «drive» applicants between different courts. It is considered that in such a situation, the courts should accept applications from citizens and decide for themselves the issues of jurisdiction (competence) of the courts. The constitutional provision regarding the institution of jurors also remained undisclosed

Summing up all the above, we can conclude that civil legal relations of Ukraine occupy a leading place in the system of legal relations, but like any other areas of law, they have their own problems that need to be improved.

References:

1. Civil law of Ukraine: Textbook: In 3 books. Book 1 / For ed. E.O. Kharitonova, A.I. Drishlyuk. – O.: Jurid. lit., 2005. – 412 p.
2. Civil law of Ukraine (traditions and novation): monograph / Composite authors. – O.: Phoenix, 2010. – 700 p.
3. Krasavchikova L.O. The personal life of citizens under the protection of the law. – M.: Jurid. lit. Publ., 1983. – 160 p.

Тосенко О.С.

слухач,

Академія Державної пенітенціарної служби

ПРАВОЗАХИСНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Україна сьогодні переживає складний і відповідальний період своєї історії – відбувається поступове зміцнення основ правової державності нового демократичного суспільства. Це вимагає подолання наслідків та залишків тоталітарного минулого, переходу до норм, інститутів і цінностей європейської демократії, до визнання людини найвищою соціальною цінністю, а захист прав і свобод

людини та громадянина – головною метою, стратегічним завданням сучасної демократичної, соціальної, правової держави.

Оскільки захист прав і свобод людини і громадянина – конституційний обов'язок держави, його варто пов'язати з функціями держави, в яких проявляється та роль, яку держава відіграє у вирішенні основних питань суспільного розвитку, в задоволенні різноманітних інтересів суспільства. Досить часто поняття «правозахисна функція» застосовується у правовій та соціально-політичній літературі. Однак, це не сприяє його однозначному розумінню. Визначаючи правозахисну функцію держави, слід, перш за все, визначити її сутність.

Заслуговує на увагу позиція Ю.В. Степаненка про те, що проблема дослідження правозахисної функції держави формується з проблем функцій права, функцій держави та її органів, а також форм її здійснення [1, с. 20].

В.І. Темченко вважає, що термін «захист» слід розуміти в єдності термінологічних конструкцій, що позначають певні суб'єктивні процесуальні можливості (право особи із захисту порушених прав стосується будь-якого конституційного права чи свободи незалежно від буквального вживання цього терміна безпосередньо у тексті норм Конституції), а поняття «охорона» вживається для позначення досить широкого кола повноважень державних органів, що передбачають, зокрема, запобігання, недопущення правопорушень та поновлення прав і свобод у випадку їх порушення та притягнення винних до юридичної відповідальності [2, с. 34].

Правозахисна функція являється основною внутрішньою функцією держави. Її розглядають не лише як основний напрям діяльності держави, а і як сутність, головну стратегічну мету і завдання демократичної, соціальної, правової держави.

Конституція України у Загальних засадах закріплює два важливих положення: головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3) та встановлення такого правового порядку, за яким ніхто не може бути змушений робити те, що не передбачено законодавством (ст. 19). Власне правам людини в ній присвячено значну частину спеціального другого розділу Конституції України. Його розміщення слідом за загальними

засадами підкреслює їх важливість та нове співвідношення між людиною і державою, що встановлює: людина визнається найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи мають визначити зміст і спрямованість діяльності держави [3].

Здійснення правозахисної функції є одним з обов'язків держави. У межах цієї форми реалізації функцій держави визначальне значення має послідовне дотримання нею гарантій у сфері прав та свобод людини і громадянина [4, с. 87].

З огляду на наявні сучасні проблеми в правовій системі ключовими пріоритетами Уряду України в межах його компетенцій задекларував:

- Забезпечення правового захисту населення шляхом впровадження обов'язковості та неминучості виконання судових рішень.

- Створення якісної мережі безоплатної правової допомоги та підвищення рівня правової освіченості українців, що допоможе громадянам вирішувати їхні проблеми у правовий спосіб, зменшить рівень побутової корупції та сприятиме розвитку громадянського суспільства в Україні.

- Створення ефективної системи реабілітації та ресоціалізації правопорушників, що надасть можливість зберегти їх соціально корисний громадянський потенціал та повернутись до нормального й повноцінного життя.

- Забезпечення належного виконання антикорупційного законодавства та створення умов для функціонування прозорої системи інституцій, що борються з корупцією [5].

Разом з цим для піднесення ролі і значення правозахисної функції при розбудові демократичної, соціальної та правової держави наразі на основі міжнародних стандартів необхідно забезпечити дієвий механізм реалізації приписів норм права та якісного кадрового забезпечення, що є обов'язковою умовою ефективної реалізації правозахисної функції держави.

Список використаних джерел:

1. Степаненко Ю.В. Понятие и содержание правоохранительной деятельности. *Российский следователь*. 2003. № 8. С. 20.

2. Темченко В. Особливості юридичного змісту термінів «захист» та «охорона»: механізм забезпечення прав і основних свобод людини. *Право України*. 2005. № 9. С. 33–35.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96.
URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Білозьоров Є.В., Вишковська В.І. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні : [монографія]. Київ : ФОП Кандиба Т.П., 2015. 168 с.

5. Верховенство права та боротьба з корупцією // Урядовий портал : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeu> – Назва з екрана.

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Семенюк О.С.

викладач юридичних дисциплін,

Івано-Франківський коледж

Львівського національного аграрного університету;

аспірант,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ПІД ЗАБУДОВАМИ, ПРИДБАНИМИ У ВЛАСНІСТЬ

Набуваючи право власності на житлові будинки, будівлі або споруди, що розташовані на земельних ділянках на правах оренди, сервітуту, емфітевзису, суперфіцію кожного потенційного власника хвилює майбутня доля вкладених коштів, тому досить актуальним є питання правового врегулювання взаємозв'язку елементів права володіння, користування і розпорядження на окремі речі, що є не роздільними.

Статтею 187 Цивільного кодексу України передбачено, якщо кілька речей утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, вони вважаються однією складною річчю. При переході права на річ її складові частини не підлягають відокремленню. Право власності на земельну ділянку поширюється на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту, і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд [1, ч. 3 ст. 373].

02 лютого 2021 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості» встановлює «автоматичність» переходу прав користування земельною ділянкою при переході права власності на

розташовану на ній будівлю, споруду від землекористувача до нового власника майна. Оскільки, частиною 2 статті 120 Земельного кодексу України та частиною третьою статті 7 Закону України «Про оренду землі» передбачено «автоматичне» припинення договору про встановлення права користування земельною ділянкою, в тому числі оренди земельної ділянки у разі набуття права власності на житловий будинок, будівлю або споруду, що розташовані на ній, та, відповідно, виникнення права користування такою земельною ділянкою в нового власника нерухомості.

Однак, такі зміни є суперечливими, оскільки законодавство вимагає дотримання встановленого порядку укладення та припинення договорів. Так, відповідно до частини першої статті 654 Цивільного кодексу України зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із звичаїв ділового обороту. Якщо ж об'єкт нерухомості розташований на земельній ділянці державної або комунальної власності, передача в користування (в тому числі оренду) такої земельної ділянки здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування [3, ч. 1 ст. 124]. Недотримання таких вимог однією із сторін призводить до виникнення спору щодо розірвання договору, таких як оренда земельної ділянки або визнання права користування земельною ділянкою за власником нерухомості.

Вказаним законом вносяться зміни до Земельного кодексу України (ст.120), Цивільного кодексу України (ст. 377 викладено в новій редакції), ЗУ «Про іпотеку», ЗУ «Про оренду землі».

Відповідно до Державного класифікатора будівель та споруд ДК 018-2000, споруди – це будівельні системи, пов'язані з землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт. Будівлі – це споруди, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несучо-огорожувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення устаткування, тварин, рослин, а також предметів.

До будівель належать: житлові будинки, гуртожитки, готелі, ресторани, торговельні будівлі, промислові будівлі, вокзали, будівлі для публічних виступів, медичних закладів та закладів освіти тощо. Житловим будинком є будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, установлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання (ст. 380 Цивільного кодексу).

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що житловий будинок, будівля або споруда не можуть бути відокремлені від земельної ділянки без їх пошкодження або істотного знецінення. Такі об'єкти є фактично складовою частиною земельної ділянки.

Водночас якщо кілька речей утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, вони вважаються однією річчю (складна річ) [1, ч. 1, ст. 188]. Фізично земельна ділянка і будинок (будівля, споруда) ідентифікуються як окремі речі, які в сукупності є однією річчю. Адже будинок (будівлю, споруду) неможливо використовувати без земельної ділянки, і навпаки – земельна ділянка втрачає своє функціональне призначення при зміні (знищенні) того чи іншого об'єкта нерухомості, розміщеного на ній.

Отже, у разі набуття на підставі вчиненого правочину або у порядку спадкування права власності на об'єкт нерухомого майна (жилий будинок (крім багатоквартирного), іншу будівлю або споруду), об'єкт незавершеного будівництва, розміщений на земельній ділянці приватної власності, право власності на таку земельну ділянку одночасно переходить від попереднього власника таких об'єктів до набувача таких об'єктів, без зміни її цільового призначення.

У разі набуття окремої частки у праві спільної власності право власності на земельну ділянку, на якій розміщені такий об'єкт, одночасно переходить до набувача пропорційно до його частки у праві спільної власності на такий об'єкт, крім випадку, коли попередньому власнику належала частка у праві спільної власності на земельну ділянку в іншому розмірі. Якщо попередньому власнику належала частка у праві спільної власності на земельну ділянку в іншому розмірі, право власності переходить у такому розмірі.

У разі набуття права власності на об'єкт нерухомого майна, що перебуває в оренді, у користуванні на праві емфітевзису, суперфіцію у попереднього власника, до набувача одночасно переходить відповідно право оренди, емфітевзису, суперфіцію земельної ділянки, на якій розміщений такий об'єкт, в обсязі та на умовах, встановлених для попереднього власника.

Уразі набуття окремої частки у праві спільної власності на об'єкт нерухомого майна, якщо такий об'єкт розміщений на земельній ділянці, що перебуває у користуванні попереднього власника на праві оренди, емфітевзису, суперфіцію, набувач має право вимагати внесення змін до договору оренди землі, емфітевзису, суперфіцію з визначенням його співорендарем (співкористувачем) земельної ділянки, а до внесення змін до відповідного договору зобов'язаний відшкодувати орендарю (користувачу) частину орендної плати (плати за користування земельною ділянкою) пропорційно до його частки у праві власності на такий об'єкт. Документи, що підтверджують набуття права власності на об'єкт нерухомого майна є підставою для державної реєстрації переходу до набувача права власності або користування земельною ділянкою, на якій розміщений такий об'єкт.

Істотною умовою договору, на підставі якого набувається право власності на об'єкт нерухомого майна, є кадастровий номер земельної ділянки, а якщо у власність переходить частина земельної ділянки, здійснюється виділення такої частини в окрему земельну ділянку з присвоєнням їй кадастрового номера. Проте ці вимоги не поширюються на випадки переходу права власності або прав користування на земельну ділянку, на якій розміщений об'єкт нерухомого майна, у разі якщо земельна ділянка не перебувала у власності або у користуванні у попереднього власника.

Законом також встановлюється обов'язок набувача права власності на будівлю, споруду, що розташовані на земельній ділянці державної та комунальної власності, право користування якою не оформлено протягом 30-денного терміну з дня набуття такого права власності, здійснити відповідні дії для оформлення прав на земельну ділянку.

Таким чином, вирішуються проблемні питання відносно того хто є орендарем фактично та юридично, також проблема подання позову до неналежного відповідача, що тягне відмову у задоволенні позову: втрати коштів, часу, порушення інтересів, проблеми щодо об'єкта незавершеного будівництва, що передано іншій особі (продано, успадковано тощо), так як без переоформлення прав на землю (в тому числі права оренди), здійснення будівництва буде незаконним. В тому числі, неоспорюване встановлення правового зв'язку між новим власником будівлі та власником земельної ділянки сприяє уникненню проблем з її сплатою, зокрема щодо земель державної власності та власності територіальних громад, оскільки напряму впливає на стабільність наповнення бюджету, зменшення витрат на ведення судових спорів щодо стягнення такої плати з належного відповідача, а також сплату земельного податку з даних коштів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003 р.
2. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002 р.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості» 02 лютого 2021 року Верховна Рада України.
4. ЗУ «Про іпотеку» // Відомості Верховної Ради України 05.06.2003 року.
5. ЗУ «Про оренду землі» // Відомості Верховної Ради України 06.10.1998 року.
7. Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 17.02.2011 р.
8. Державний класифікатор будівель та споруд ДК 018-2000.
9. 26 березня 2015 року Справа № 5011-38/16046-2012. Вищий господарський суд України.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Омеліч В.В.

студент,

ПрАТ «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна академія управління персоналом»

РОЛЬ ТА СТАТУС НОТАРІУСА В ОХОРОНІ СПАДКОВОГО МАЙНА

На даний час Україна знаходиться на етапі реформування усіх важливих сфер суспільного життя, особливо це стосується інституту нотаріату, як гаранта захисту прав та законних інтересів громадян.

Правове регулювання та практичне здійснення охорони спадкового майна належить до найбільш складних питань у нотаріальній діяльності.

На сьогодні це питання регулюється ст.ст. 1283, 1284 Цивільного кодексу України, главою 6 Закону України «Про нотаріат» та главою 9 порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 лютого 2012 р. за № 282/20595. Відповідно законодавцем був створений інститут охорони спадкового майна, який здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження майна до прийняття спадщини спадкоємцями або набрання законної сили рішенням суду про визнання спадщини відумерлою.

До заходів щодо охорони спадкового майна відносяться будь-які заходи, що направлені на збереження цього майна в належному стані. Це не тільки складання опису спадкового майна, оцінка спадщини, повідомлення компетентних органів про наявність у складі спадщини майна з особливим правовим статусом, зберігання цього майна, а також виклик усіх осіб, що будуть залучені до спадкування.

Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями. Охорона спадкового майна триває до закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини (ст. 1283 Цивільного кодексу України; далі – ЦК України).

Інститут спадкування існує вже багато сторіч, втім прийняття нового цивільного законодавства в Україні надало цьому інституту нового імпульсу розвитку. У власності фізичних осіб стали опинятися засоби виробництва, у підприємств з'явилася можливість успадковувати земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Разом з тим чинне цивільне законодавство значно розширило права громадян у здійсненні своїх спадкових прав, наприклад право на складання заповіту подружжя, складання секретного заповіту тощо. Значущість спадкування має своїм корінням відносини власності, адже кожен із власників може здійснювати розпорядження своїм майном на випадок своєї смерті – скласти заповіт [1, с. 8–11]. Спадкоємці набувають право власності на майно спадкодавця і в разі спадкування за законом. Таким чином, реалізується одне з конституційних прав громадян України – право на власність і стосовно спадкоємців, і стосовно спадкодавців.

Законодавством України передбачено дію, яка повинна забезпечити зберігання спадкового майна від псування, розкрадання, загибелі, – це нотаріальне провадження щодо вжиття заходів з охорони спадкового майна спадкодавця [2, с. 483]. Це провадження є складовою частиною нотаріального процесу [3, с. 86], змістом якого є процесуальне оформлення переходу права власності від спадкодавця до спадкоємців, якому в цьому провадженні відведено значну роль.

Правовий зміст цього провадження полягає в тому, що на час перехідного періоду, коли фактично право власності на майно знаходиться в невизначеному та невстановленому за допомогою відповідних документів стані, потребуються відповідні заходи, спрямовані на визначення конкретних осіб, які відповідатимуть за його збереження [2, с. 483].

Під вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна слід розуміти комплекс організаційно-правових заходів, спрямованих на його збереження, що здійснюються нотаріусом (органом місцевого

самоврядування), зберігачем (охоронцем, банком, музеєм тощо), виконавцем заповіту і тривають переважно від моменту проведення опису спадкового майна до прийняття спадщини спадкоємцями. Водночас поняття «охорона спадкового майна» можна розглядати й у вузькому розумінні. Зокрема, у вузькому розумінні цього слова охорона спадкового майна – це створення зберігачем таких умов збереження спадкового майна, які протягом установленого законодавством періоду повинні повністю виключити можливість порушення його цілісності, кількісного зменшення та зниження показників якості.

Поряд із поняттям «охорона спадкового майна» вживається також поняття «вжиття заходів щодо охорони спадкового майна». Під ним розуміється система обов'язкових, і як правило, термінових та невідкладних дій організаційно-правового характеру (включаючи його передачу на відповідальне зберігання), спрямованих на забезпечення збереження спадкового майна, проведення яких законодавцем покладено виключно на нотаріуса чи посадову особу органів місцевого самоврядування. Тобто вжиття заходів щодо охорони спадкового майна розглядається як початкова стадія процесу охорони спадкового майна та водночас як її складова.

Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця. Також згідно з ч. 5 ст. 1277 ЦК України охороні до визнання його відумерлим підлягає також спадкове майно, яке не прийняте спадкоємцями.

Згідно із Законом України «Про нотаріат» підставою для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна є повідомлення (письмова заява, що містить інформацію щодо місця відкриття спадщини, місцезнаходження спадкового майна, банківських рахунків тощо і прохання вжити заходів щодо охорони всього чи конкретного майна) установ, підприємств, організацій, громадян, рішення суду щодо оголошення фізичної особи померлою [4, с. 20–23].

За порядком вчинення процес охорони спадкового майна можна віднести до багатостадійних [3, с. 205].

Охорона цивільних прав та інтересів нотаріусом щодо спадкового майна полягає у здійсненні певних дій, пов'язаних з підготовкою до опису спадкового майна, у проведенні власне опису спадкового

майна, призначенні зберігача, передачі майна на зберігання тощо). До підготовчих дій, як правило, відносять: встановлення місця відкриття спадщини; перевірку наявності майна, його складу та місцезнаходження; витребування від фізичних та юридичних осіб відомостей та документів, необхідних для проведення опису (копій актових записів, витягів з реєстрів про право власності); повідомлення спадкоємців, місцезнаходження яких вдалося встановити, про спадщину, яка відкрилася, або виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення чи повідомлення про це в засобах масової інформації; з'ясування питання, хто проживав разом із спадкодавцем на день його смерті; залучення свідків, а в разі потреби – експертів, перекладачів, оцінювачів та інших осіб, які володіють спеціальними знаннями; визначення особи, якій після опису буде передане спадкове майно на зберігання.

Ці дії проводяться нотаріусом при надходженні відомостей про необхідність вжиття таких заходів, а також за заявою заінтересованих осіб.

Види заходів щодо охорони спадкового майна обирає сам нотаріус, виходячи з особливих властивостей кожного окремого майна.

Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна є однією із найважливіших та найкрупніших нотаріальних дій, що гарантує охорону майнових прав фізичних та юридичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Мічурін Є. Окремі різновиди заповітів та їхні особливості / Є. Мічурін // Нотаріат для Вас. – 2009. – № 10. – С. 8–11.
2. Фурса С.Я. Принципи організації та діяльності державної виконавчої служби / С.Я. Фурса, С.В. Щербак // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 8. – С. 81–85.
3. Фурса С.Я. Межі нотаріальної творчості / Фурса С.Я. // Юридичний вісник. – 2003. – № 5(397). – С. 5; № 6(398). – С. 5.
4. Печений О. Прострочення кредитора і депозитні операції нотаріусів / О. Печений // Мала енциклопедія нотаріуса. – № 3(27). – 2006. – С. 19–23.

Хамітова В.В.
студентка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОЦЕС СПАДКУВАННЯ ДИТИНОЮ, ЯКА ЗАЧАТА СПОСОБОМ ПОСМОРТАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ

Спадкове право формувалося ще за часів Римської імперії, у сучасний період виникає низка, складних і не регламентованих законодавством, питань. Цікавим є питання процесу спадкування зачатої дитини способом посмортальної репродукції, адже даний аспект не має ні законодавчого, ні практичного способу регулювання на території України, саме тому актуальним є вивчення даної проблематики за законодавством іноземних держав, щоб віднайти найбільш вдалий спосіб імплементації даної конструкції до національного законодавства.

Сучасні досягнення репродуктивних технологій тепер створюють нову можливість – дитина може народитися, а також може бути зачатою, після смерті біологічного батька або біологічної матері. Це створює багато юридичних складностей та невизначеностей, одна з яких стосується здатності дитини, яка була зачата після смерті, успадкувати майно від померлого батька/матері.

Досягнення біотехнологій та кріоконсервації зробили можливим для осіб стати батьками після смерті. Такі діти можуть бути зачаті за допомогою штучних способі Репродуктивних технологій (далі – АРТ). Запліднення відбувається за допомогою кріоконсервованої сперми чи яйцеклітини отриманої до смерті одного із батьків, або біологічний матеріал отримується незабаром після смерті (72 години після).

Варто зазначити, що посмертне зачаття є етично суперечливим і було заборонено деякими країнами (Франція, Німеччина, Швеція та Канада), а в інших – дозволено (Великобританія), але тільки у випадках наявності згоди на процедуру [1, р. 56].

Діти, зачаті посмертно, стикаються з особливими перешкодами для успадкування своїх майна від своїх померлих біологічних батьків. Звичайно, якщо батьки прямо передбачили таку дитину у своєму заповіті, тоді питань не виникає, але це тряпляється рідко, адже частіше в таких випадках смерть стає раптовою і несподіваною.

Вважається, що не може така дитина упадкувати страхові виплати або соціальну допомогу. Важливим аспектом є також те, що таке посмертне зачаття повинно статися на «ранньому етапі», а не через декілька років, тому що якщо відтягнути такий процес на декілька років, то буде виникати питання, що відбувається у цей час із спадковою масою.

Баронеса Пітклілі у Великобританії зазначила, що: «Оскільки сперма може зберігатися до 39 років – хоча встановлений законом термін становить лише десять років – безсумнівно, це може стати проблемою для виникнення право на спадкування» [2, р. 12]. Я погоджуюсь з такою позицією, що треба встановлювати чіткий термін для можливості народження такої дитини, адже будуть виникати складності у питаннях утримання майна. У Каліфорнії, наприклад, дитина повинна бути зачата протягом двох років після смерті батька, тоді як Луїзіана стверджує, що дитина повинна народитися протягом трьох років після смерті.

Дійсно важливим питанням у процесі спадкування, це спочатку визнання батьківства померлого, оскільки він не може взяти на себе будь-які обов'язки батьківства та бути активним учасником життя своєї дитини в силу його смерті. Саме тому деякі юрисдикції прямо виключають дітей, зачатих посмертно від процесу спадкування, а дитина в такому разі може успадкувати лише у тому випадку, якщо це прямо передбачено в заповіті. Однак незрозуміло, чи повинен заповідач чітко посилатися на дитину в своїй волі як спадководаця, або зазнати «мої діти» буде достатньо.

Вільям Блекстоун говорить про те, що навряд чи дитина має широке юридичне право на спадкування від батьків, адже він вказує на те, що має бути цивільне право, а не природне право. Тим не менше, якщо хтось визнає, що таке рішення спирається на мету «не дозволити своїм утриманням знедолитись». Тому вчений стверджує, що єдиним виправданим правом на спадкування у посмертально

народженої дитини є право на отримання коштів для навчання та для підготовки до «успішного життя». Вільям Блекстоун каже про те, що спадкування таких дітей можна взагалі визнавати «природним правом», адже на батьків покладений обов'язок утримувати будь-яким чином своїх дітей, але така позиція є ідеалістичною і будується з точки зору моральних принципів, а тому не має під собою юридичного підґрунтя [3, р. 445].

Але як зазначають інші науковця наявність такого права у дітей і такого юридичного обов'язку утримання у батьків, навіть посмертно, знижує фінансове навантаження на суспільство до такої міри, що держава повинна стимулювати затвердження такого права і обов'язку, адже державі не потрібно буде забезпечувати життя таких дітей.

Незважаючи на розширення цієї категорії, слід зазначити, що посмертно зачаті діти все ще будуть виключено з права на спадкування відповідно до закону у Новій Зеландії та Канаді, адже померлий не буде визнаватися їх законним батьком [4, р. 214].

Отже, в такому випадку посмертно зачата дитина є таким суб'єктом, який вразливий до позбавлення спадщини, але на відміну від інших неповнолітніх дітей, не має встановленого законом засобу для відновлення свого права.

Виникає також питання, як довести згоду померлої особи на народження такої дитини і виникнення права спадкуванн, наприклад, у Великобританії дане питання вирішується так: при зібранні генетичного матеріалу надається письмова згода на використання, і вона і тлумачиться як те, що померла особа «добровільно» створила необхідність спадкування.

Комітет Американського товариства репродуктивної медицини підтримує також дану посмертну концепцію, і є дані, що громадяни мають схожі настрої [5, р. 216].

Однак позиція не завжди є чіткою. Виникає питання, що якщо особа здала свій генетичний матеріал, але не надала письмової згоди, або матеріал був зібраний посмертно, то тоді як може виникнути «обов'язок» в утриманні такої особи, а тобто як виникне право на спадкування [6, р. 332].

Отже, аналіз даної конструкції дає зрозуміти, що зараз дане питання є достатньо не дослідженим і не вивченим, а також в Україні дана можливість взагалі відсутня і ніяк не регулюється законодавчими актами, і навіть не має таких судових прецедентів. Це обґрунтовується тим, що у нашій державі посмертальна репродукція не використовується і не розвивається, а тому відсутність законодавчого регулювання не впливає на стан суспільства і не створює проблем. Але на моє власне переконання дане питання варто обговорювати і законодавчо фіксувати, адже розвиток суспільства не стоїть на одному місці і скоро практика посмертальної репродукції дійде і на терени України.

Список використаних джерел:

1. S.E. Barton, K.F. Correia, S. Shaler, S.A. Missmer, L.S. Lehmann, D.K. Shah and E.S. Ginsburg (2012). «Population-based Study of Attitudes Towards Posthumous Reproduction». 56 p.
2. N. Maddox (2017). «Inheritance and the Posthumously Conceived Child». *Conveyancing and Property Lawyer*. 12 p.
3. William Blackstone. *Commentaries on the Laws of England*, vol. 1. Oxford: Clarendon Press, 1765. P. 445.
4. Kerekes. «My Child... But Not My Heir» (1996). P. 214.
5. R.C. Brashier (1996). «Children and Inheritance in the Nontraditional Family». *Utah Law Review* 93, pp. 214–218.
6. C. Harpum, S. Bridge, M. Dixon (2012). *Megarry and Wade: The Law of Real Property*, 8th ed. London: Sweet and Maxwell, pp. 317–382.

Чеботарьов О.П.

адвокат,

*член Комітету з питань верховенства права
Національної асоціації адвокатів України*

ПОВАЖНІ ПРИЧИНИ ПРОПУСКУ СТРОКУ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [2].

Сукупність правових норм, які регулюють правовідносини, що виникають внаслідок переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців), становить підгалузь спадкового права [3, с. 408–409].

Відповідно до ч. 1 ст. 1270 ЦК України, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини [2].

Таким чином, прийняття спадщини обмежується шестимісячним строком, який обчислюється з часу відкриття спадщини.

До обставин, що зумовлюють відкриття спадщини, ЦК України відносить: 1) смерть особи; 2) оголошення особи померлою.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи, або день, з якого її оголошено померлою.

З моменту вказаних обставин починає спливати шестимісячний строк для прийняття спадщини.

Законодавець встановлює наслідки, які настають в разі пропуску строку для прийняття спадщини.

Так, відповідно до ст. 1272 ЦК України, якщо спадкоємець протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її [2].

У разі пропуску шестимісячного строку в спадкоємця є два варіанти: 1) за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину, спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини, може подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу або

в сільських населених пунктах – уповноважений на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини; 2) за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Суд може визначити додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини, якщо: 1) у спадкоємця були перешкоди для подання такої заяви; 2) ці обставини визнані судом поважними.

При цьому, слід зазначити, що законодавець не надає відповіді на питання: які причини пропуску шестимісячного строку слід вважати поважними.

У той же час, з метою забезпечення однакового застосування законодавства про спадкування Пленум Верховного Суду України, прийняв постанову «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30.05.2008 р. в якій зазначив, що вирішуючи питання про визначення особі додаткового строку, суд досліджує поважність причини пропуску строку для прийняття спадщини. При цьому необхідно виходити з того, що поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій [4].

У Єдиному державному реєстрі судових рішень можна знайти рішення Верховного Суду в яких суд сформував правову позицію з вказаного питання.

Так, Верховний Суд відносить до поважних причин пропуску шестимісячного строку наступні причини: 1) тривала хвороба спадкоємців; 2) велика відстань між місцем постійного проживання спадкоємців і місцем знаходження спадкового майна; 3) складні умови праці, які, зокрема, пов'язані з тривалими відрядженнями, в тому числі закордонними; 4) перебування спадкоємців на строковій службі у складі Збройних Сил України; 5) необізнаність спадкоємців про наявність заповіту, тощо. При цьому, Верховний Суд неодноразово змінював свою правову позицію з цього питання.

У той же час, ані правовий висновок Верховного Суду, ані постанова Пленуму Верховного Суду України не встановлюють норму права.

Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1].

Відповідно до ст. 152-2 Конституції України, рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [1].

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності, тощо [5].

Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [6].

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [7].

Принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини [8].

Принцип юридичної визначеності є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. Передбачуваність означає, що закон має бути, за можливості, проголошений наперед – до його застосування, та має бути передбачуваним щодо його наслідків: він має бути сформульований з достатньою мірою чіткості, аби особа мала можливість керувати свою поведінку. Юридична

визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними [9].

Очевидним є те, що в питанні поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини має місце правова невизначеність, оскільки ЦК України не містить вичерпного переліку причин, які слід вважати поважними.

«Поважна причина» – оціночне поняття, а тому для забезпечення сталості та єдності судової практики, з метою реалізації на практиці принципу верховенства права, необхідно в ЦК України передбачити вичерпний перелік причин, які слід вважати поважними в разі пропуску строку для прийняття спадщини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, 28 червня 1996 року.
2. Цивільний кодекс України, 16 січня 2003 року № 435-IV.
3. Стефанчук Р.О. Цивільне право України, 2005 року.
4. Постанова Пленум Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30.05.2008 р.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004.
6. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010.
8. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо

податкової реформи» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання) від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018.

9. Доповідь «Верховенство права» Європейської комісії «За демократію через право» від 4 квітня 2011 р.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Тверезенко О.О.

*завідувач сектору використання та передачі прав
інтелектуальної власності економіко-правового відділу,
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8606-8679>*

СУБ'ЄКТИ, ЯКИМ НАЛЕЖАТЬ МАЙНОВІ ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЕНІ ЗА ЗАМОВЛЕННЯМ

Українське законодавство закріплює принцип співвідношення права інтелектуальної власності та права власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено об'єкт права інтелектуальної власності (далі – ОПВ). Згідно з цим принципом відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено ОПВ, не означає відчуження майнових прав інтелектуальної власності на цей об'єкт і навпаки (ст. 419 Цивільного кодексу України [7] та ч. 1 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [3].

Даний принцип знайшов свій подальший розвиток в ч. 3 ст. 1112 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), згідно з якою «оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором» [7].

Тобто, ч. 3 ст. 1112 ЦК України встановлено, що саме при створенні твору образотворчого мистецтва автору належать майнові права інтелектуальної власності на цей об'єкт. Аналіз ч. 3 ст. 1112 ЦК України дає підстави стверджувати, що вона не поширюється на створення інших (крім творів образотворчого мистецтва) видів ОПВ [6, с. 109].

Однак ч. 3 ст. 1112 ЦК України не узгоджується з ч. 2 ст. 430 ЦК України, згідно з якою «майнові права інтелектуальної власності на

об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором» [7].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» частково врегульовує правовідносини щодо створення за замовленням творів у статті 33. У той же час не визначає кому належать майнові права на такі твори [3].

Ще одним законом, який регулює правовідносини щодо створення за замовленням ОПВ є Закон України «Про охорону прав на сорти рослин». У абз. 1 ч. 1 ст. 17 цього Закону встановлено, якщо сорт створено автором сорту за замовленням, то, в разі якщо договором про створення сорту за замовленням між замовником і автором сорту не передбачено інше, право на подання заявки на сорт належить автору сорту та замовнику спільно [5]. Це положення Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» узгоджується з ч. 2 ст. 430 ЦК України.

У той же час в абз. 2 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» встановлено, що «роботодавець (замовник) може передати право на подання заявки на сорт рослин на підставі закону або договору» [5]. Оскільки, як було зазначено вище, майнові права на відповідні об'єкти належать автору та роботодавцю (замовнику) спільно, не зрозуміло чому саме роботодавець (замовник) може передати свої права іншій особі. Тобто виходячи з такої норми лише роботодавець (замовник) має права передати свої права на заявку. Таким чином, вважаємо, що до абз. 2 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» необхідно внести зміни, а саме слово «може» замінити словами «та або автор сорту рослин може (можуть)».

Ще одним законом, який регулює правовідносини щодо ОПВ, створених за замовленням є Закон України «Про архітектурну діяльність». До зазначеного закону у 2004 році були внесені зміни, якими у ч. 2 ст. 40 Закону України «Про архітектурну діяльність» встановлено, що «майнові права на об'єкт архітектури як об'єкт авторського права, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта або замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором» [4]. Аналіз зазначеної норми свідчить, що була допущена технічна помилка, оскільки майнові права належать з однієї сторони

спільно автору і замовнику, у той же час вони належать автору або замовнику, що унеможливило наявність спільних прав. Отже, чинна редакція ч. 2 ст. 40 Закону України «Про архітектурну діяльність» не може бути застосована на практиці. У зв'язку з цим, необхідно керуватись загальними положеннями щодо визначення кому належать майнові права на ОПІВ, створені за замовленням, встановлені у ч. 2 ст. 430 ЦК України.

З метою усунення технічної помилки в ч. 2 ст. 40 Закону України «Про архітектурну діяльність» у цій частині слово «або» необхідно замінити словом «та».

Вважаємо, що запропоновані зміни сприятимуть усуненню суперечностей, які є в чинному законодавстві в досліджуваній сфері.

Як було зазначено вище, у ст. 1112 ЦК України закріплені певні особливості визначення належності майнових прав на твори образотворчого мистецтва саме авторів. Натомість щодо комп'ютерних програм та баз даних, створених за замовленням органів державної влади, в законодавстві встановлений протилежний принцип: права на такі об'єкти мають належати замовнику. Так п. 4 Загальних вимог до програмних продуктів, які закуповуються та створюються на замовлення державних органів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 р. № 869, встановлено, що тендерною документацією та договором про створення програмного продукту повинне бути передбачено визначення, зокрема майнових прав державного органу на створений програмний продукт як на ОПІВ. «Договір повинен містити положення щодо належності державному органу майнових прав та прав інтелектуальної власності на програмний продукт, що створюється на замовлення державного органу» [1]. Зазначені положення набрали чинності 11.03.2016 у зв'язку з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 129 [2]

Таким чином, щодо визначення на законодавчому рівні суб'єктів, кому належать майнові права на ОПІВ, створені за замовленням, можемо зробити наступні висновки:

майнові права на ОПІВ, створені за замовленням до 01.01.2004 року належать автору, якщо інше не встановлено договором;

майнові права на твори образотворчого мистецтва, створені за замовленням після 01.01.2004 року належать автору, якщо інше не встановлено договором;

майнові права на програмний продукт, створений за замовленням органу державної влади після 11.03.2016, мають згідно договору належати такому органу;

майнові права на ОПІВ (крім творів образотворчого мистецтва та комп'ютерних програм, створених за замовленням органу державної влади після 11.03.2016), створені за замовленням після 01.01.2004, належать автору та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором.

Список використаних джерел:

1. Загальні вимоги до програмних продуктів, які закуповуються та створюються на замовлення державних органів : постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 р. № 869. Офіційний вісник України. 2009. № 63. Ст. 2217.
2. Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 129. Офіційний вісник України. 2016. № 18. Ст. 742.
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ. ВВР. 1994. № 13. Ст. 64.
4. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20 травня 1999 року № 687-ХІV. ВВР. 1999. № 31. Ст. 246.
5. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-ХІІ. ВВР. 1993. № 21. Ст. 218.
6. Тверезенко Е. Регулирование законодательством Украины договорных правоотношений, касающихся создания по заказу объектов права интеллектуальной собственности. *Leges si Viata*. 2015. № 1/3. С. 108–112 (Республіка Молдова).
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. ВВР. 2003. № 40. Ст. 356.

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Заболотня Ю.В.

студентка,

Інститут права

*Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

Конституцією проголошено Україну соціальною, демократичною, правовою державою, що має вирішальне значення для визначення та забезпечення соціальних прав людини і громадянина. Метою соціального захисту є надання кожному члену суспільства незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності можливості вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності. Конституційне визнання людини, її прав і свобод найвищою цінністю, проголошення України правовою соціальною державою висувають особливі вимоги до правового регулювання відносин у соціальній сфері, його якості й ефективності [1, с. 84].

Крім того, механізм реалізації права соціального захисту передбачає, що людина при наявності відповідних юридичних фактів користується комплексом прав щодо забезпечення грошовими виплатами, наданням пільг, компенсацій та соціальних послуг. Для реального забезпечення цього права у суспільстві повинна діяти збалансована система засобів, процедур [2, с. 96].

Право на соціальний захист, насамперед, є правом на певні блага або, інакше кажучи, уповноважує особу вимагати різноманітних благ, визнаних суспільством як необхідні. Дане право гарантує особі за наявності відповідних умов на мінімальному рівні мати певні блага, а не отримувати їх. Державні соціальні нормативи, стандарти і гарантії є основним складником права на соціальний захист в

Україні. На них покладене важливе завдання – забезпечувати життя людей на належному рівні. Саме відповідно до них визначається рівень доходів населення, від якого безпосередньо залежить якість його життя [3, с. 75].

Вказане право, на відміну від класичних прав, прямо пов'язане з економічними можливостями держави і не реалізується без виділення необхідних коштів. У перехідний період закріплене в юридичних нормах право особи на той чи інший вид соціального забезпечення не може здійснюватися в повному обсязі, не забезпечується судовим та позасудовим захистом, у багатьох випадках є декларованим і виступає орієнтиром для виконавчої влади [4, с. 75].

Відомо, що на сьогодні існує проблема реформування соціального законодавства в Україні. Науковці визнають необхідність удосконалення системи соціального захисту населенню, оскільки існує безліч застарілих нормативно-правових актів, що потребують оптимізації задля доцільного використання бюджету. Відтак постає питання щодо можливості вносини зміни до соціального законодавства, адже на право соціального забезпечення обмежено поширюються вимоги ч. 2 і ч. 3 статті 22 Конституції України. З метою реалізації принципів рівності та справедливості при проведенні реформування соціального захисту можуть скасовуватись окремі його види, змінюватись у бік зменшення обсяги їх виплати чи надання. В результаті економічної ситуації є можливим звуження змісту та обсягів існуючих прав у сфері соціального забезпечення. Про неконституційність таких норм навряд чи потрібно сьогодні говорити. Виходячи з концепції єдиної природи прав і свобод людини та громадянина, Конституційний Суд України в питаннях збереження пільг чиновникам, як правило, посилається на ст.22 Конституції [5]. Така точка зору є не тільки хибною, а й шкідливою, оскільки вона заважає подоланню перекосів у соціальному забезпеченні, утвердженню принципів справедливості і рівності у цій сфері.

Як наслідок, впливає наступне питання співвідношення конституційного права на соціальний захист та юридичної природи Закону про Державний бюджет України на відповідний рік. На базі даного закону визначається механізм фінансування соціальних

витрат на наступний рік, а у деяких випадках і в поточному році. Практика його прийняття свідчить, що ним вносяться суттєві зміни при застосуванні чинного законодавства, які часто погіршують права людини у сфері соціального забезпечення. Наприклад, зупинення дії певних положень і норм соціальних законів; встановлення рівня забезпеченості прожиткового мінімуму та розміру щорічної разової допомоги інвалідам війни, зміни мінімального розміру пенсії по інвалідності та інше [4, с. 76]. Можна стверджувати, що це суттєво знижує рівень гарантованості прав у сфері соціального захисту та створює у подальшому умови для прийняття популістських законів з наступним їх невиконанням через брак коштів.

Варто зазначити, якщо класичними правами є права на свободу дій, які гарантуються утриманням від дій інших осіб та виконавчої влади, то право на соціальне захист є обов'язком держави шляхом активних дій наявними ресурсами їх забезпечувати. Недостатньо проголосити ті чи інші соціальні права, але необхідно мати достатні джерела для їх фінансування. Брати на себе обов'язки із соціального забезпечення держава має право тільки на певний період (бюджетний рік), оскільки такі зобов'язання щорічно переглядаються [6, с. 19].

Цікавим є питання заявочного способу реалізації права на соціальне забезпечення, за яким особа повинна сама подати у соціальну установу заяву з проханням надати певну соціальну послугу чи пільгу. За своєю ініціативою орган соціального захисту таких дій не здійснює. Заявочний спосіб вимагає глибокого і комплексного знання кожним громадянином соціального законодавства, а це не під силу навіть професійному працівнику, який знає законодавство у межах своїх повноважень. Крім того, в Україні не налагоджене інформування зацікавлених осіб про наявність у них певних прав і порядок їх реалізації. Науковці вважають, що інколи порядок реалізації настільки складний, що особа відмовляється від його втілення у життя [7, с. 18]. Крім того, вони стверджують, що доцільним є закріплення права на соціальний захист у нормативних актах, які застосовуватимуться, лише за наявності механізму його реалізації. В умовах сьогодення існує низка активів, задля виконання приписів яких, потрібно звернутися до іншого нормативно-правового акту.

Враховуючи вищезазначене, на нашу думку, соціальний захист визнається державою і міжнародним співтовариством та займає чільне місце серед прав людини, оскільки ним від народження до смерті неодноразово користується кожна людина. Право соціального захисту за своєю природою суттєво відрізняється від класичних прав і потребує особливого механізму реалізації та охорони, що забезпечується ідеологічними, соціальними та організаційними гарантіями.

Список використаних джерел:

1. Сіньова Л.М. Теоретико-правові аспекти охоронної функції права соціального забезпечення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 87–90.
2. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: становлення і розвиток в Україні : Навч. посіб. Київ, 2005. С. 96–116.
3. Малюга Л.Ю., Глоба А.О. Реалізація принципу наукової обґрунтованості формування соціальних стандартів в контексті права на соціальний захист в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 10. 2019. С. 213–220.
4. Луцький І.М. Проблеми гарантій забезпечення прав людини у сфері соціального захисту. *Економічна наука*. Івано-Франківськ, 2018. С. 35–36. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2008/10.pdf
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 22.
6. Стичинський Б. Соціальний захист громадян: проблеми та гарантії. *Право України*. 2015. № 3. С. 18–20.
7. Приходько С. Здійснення громадянами права на соціальний захист та гарантії його забезпечення. *Право України*. 2010. № 2. С. 18–22.

Порицька Ю.М.

студентка,

Інститут права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ З ДІТЬМИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КАРАНТИНУ

Особливе місце у системі соціального захисту населення має соціальний захист сімей з дітьми, оскільки саме сім'я є природним та основним осередком суспільства, якій повинен гарантуватися захист з боку держави, особливо в період утримання та виховання неповнолітніх дітей. Реалії 2020 року засвідчили, що вже рік світ бореться з пандемією коронавірусної інфекції (COVID-19) і запровадження карантинних обмежень є негативним чинником, який впливає на здійснення державою соціального захисту сімей з дітьми.

COVID-19 офіційно було віднесено до особливо небезпечних інфекційних хвороб (Наказ МОЗ України від 25.02.2020 р. № 521). Пандемія коронавірусної хвороби (далі – COVID-19) та карантинні обмеження, пов'язані з нею, загострили системні проблеми у всіх галузях сучасної політики України, в більшій мірі у сфері соціального захисту. У багатьох суспільствах зазначені обставини призвели до появи дискусій про міру відповідальності держави за добробут та соціальний захист населення. На думку вчених, головне завдання держави – це захищати інтереси всіх громадян без винятку і вживати усіх, навіть жорстких і не популярних, заходів, щоб не допустити розповсюдження епідемії, завадити поширенню панічних настроїв серед населення та використовувати досвід інших країн, що опинилися в епіцентрі розповсюдження коронавірусу, який спричинив безпрецедентну ситуацію в усьому світі [1, с. 131].

В березні 2020 року через загрозу епідемії коронавірусної інфекції в Україні та для недопущення поширення COVID-19 першими діями держави було прийняття таких нормативно-правових актів як постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2020 р. № 215 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від

11 березня 2020 р. № 211) «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [2], та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» [3]. Дані нормативно-правові акти стали підґрунтям для розроблення ряду заходів та рекомендацій, що покликані забезпечити захист прав та інтересів дітей в умовах запровадження карантину.

Слід акцентувати увагу, що пандемія змінила увесь світ, введення карантинних обмежень, самоізоляція родин, дистанційна робота та навчання, опанування нових та інноваційних технологій, переосмислення відносин між людьми у суспільстві. Все це породило нові психологічні феномени і тенденції. Розгортаються дистанційні психологічні дослідження, змінюється система освіти, запроваджуються медіа-опосередковані форми праці, – все це нові контексти, які потребують рефлексії, осмислення і пошуку обґрунтованих відповідей [4, с. 98].

Перед державою постає питання захисту прав найбільш уразливих груп населення підчас пандемії COVID-19, на нашу думку, такою категорією є сім'ї з дітьми, хоча за наявними свідченнями, COVID-19 менше вражає дітей та молодь, проте, на додаток до впливу на здоров'я сім'ї з дітьми, очікується погіршення їх рівня життя, причому на такі сім'ї непропорційно сильний вплив справлятимуть прямі та непрямі наслідки. Криза в сфері охорони здоров'я може спричинити системну кризу, яка найсильніше вразить малозабезпечені багатодітні сім'ї та дітей з інвалідністю. Значна частка малозабезпечених сімей з дітьми працюють у неформальному секторі з поденною оплатою праці, тому заходи зі стримування поширення COVID-19 вплинуть на їх доходи. Такі невідкладні заходи, як закриття шкіл, потенційно здатні позитивно впливати на поширення захворюваності, проте вони можуть непропорційно сильно вплинути на спроможність сімей з дітьми отримувати доходи. З одного боку, ті батьки, які можуть працювати в дистанційному режимі, зазнають обмеження через необхідність доглядати дітей удома. З іншого боку, батьки, робота яких не дозволяє працювати вдома, часто стоять перед вибором: або втрачати заробітки, або залишати дітей без належного догляду.

Насамперед, варто зрозуміти, що в доктрині юридичної науки розуміється під поняттям соціальний захист. Науковці підкреслюють, що його поняття трактується неоднозначно, адже його розглядають за сутністю, змістом, формами надання. Часто висловлюються протилежні точки зору: від визнання соціального захисту як важливої функції держави до твердження про те, що це є правові гарантії, спрямовані на забезпечення основних прав і свобод громадян [5, с. 17]. Так, існує погляд, що соціальний захист, відповідно до законодавства України, означає політику держави, спрямовану на забезпечення прав і гарантій людини у сфері рівня життя, головною метою якої є надання кожному членові суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності, можливості вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності. Державні механізми із забезпечення соціального захисту спрямовані на кожну людину, стосуються не лише найменш забезпечених категорій, а й населення в цілому [6].

Ярошенко І.С. розуміє соціальний захист як діяльність держави, яка здійснюється в рамках державного управління і спрямована на запобігання ситуаціям соціального ризику в нормальному житті особи, що забезпечує підтримання оптимальних умов життя і закріплення у системі правових норм щодо регулювання суспільних відносин, які складаються при задоволенні потреб особи належному матеріальному забезпеченні і спеціальних фондів через індивідуальну, форму розподілу замість оплати праці чи як доповнення до неї [7, с. 14]. Крім того, Внукова Н.М. вважає, що соціальний захист – це державна підтримка верств населення, які можуть зазнати негативного впливу ринкових процесів з метою забезпечення відповідного життєвого рівня, тобто заходи, що включають надання правової, фінансової, матеріальної, допомоги окремим громадянам (найбільш вразливих верств населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення [9, с. 7].

На нашу думку, на сьогодні соціальний захист сімей з дітьми в Україні не може забезпечити ефективного подолання несприятливих наслідків соціальних ризиків, оскільки потребує докорінної зміни нормативно-правового регулювання. Водночас постійне вдоско-

налення законодавства у цій сфері шляхом внесення змін до нормативно-правових актів, які були прийняті раніше, свідчить про низький рівень правотворчої діяльності, порушення принципу збереження стабільності правового простору, довіри громадян до закону та діяльності держави, призводить до складності розуміння нормативно-правових актів у цій сфері.

Основною метою держави є забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини, зокрема, сприяння створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, зважаючи на окремі випадки, які потребують негайного/невідкладного реагування в інтересах дитини в умовах запровадження карантину.

Міністерство соціальної політики контролює ситуацію щодо захисту прав дітей та соціальної підтримки сімей з дітьми в умовах карантину. Так, було розроблено та надіслано обласним та Київській міській державним адміністраціям рекомендований алгоритм дій щодо захисту прав дітей та соціальної підтримки сімей з дітьми в умовах карантину. Міністерством внесена рекомендація щодо забезпечення місцевими органами влади обов'язкової госпіталізації дітей, осіб, визнаних в установленому порядку недієздатними, що проживають спільно із законними представниками, яких було госпіталізовано у зв'язку із захворюванням на COVID-19, у разі неможливості їхнього тимчасового влаштування в сім'ї родичів, знайомих. Для цього в регіонах мають бути визначені заклади охорони здоров'я, до яких буде можливо влаштувати таких дітей.

Отже, зважаючи на положення наведені вище, може дійти до такого висновку, що соціальний захист сімей з дітьми в умовах карантинних обмежень становить собою процес державної підтримки поєднаного родинними зв'язками кола осіб, на яких сильно вплинули умови пандемії коронавірусної хвороби, з метою забезпечення відповідного життєвого рівня.

До основних дій держави, що забезпечують соціальний захист сімей з дітьми слід віднести проведення: 1) аналізу списків дітей та визначення сімей, в яких існує найбільший ймовірний ризик

неналежного забезпечення потреб дітей та порушення їхніх прав;
2) спілкування (онлайн, телефоном) та консультацій з дитиною, її батьками, іншими законними представниками, особами, в сім'ї яких вона виховується, щодо стану забезпечення потреб дитини, наявних проблем у сім'ї, необхідної допомоги, відповідального ставлення батьків до виконання своїх обов'язків по догляду та вихованню дитини;
3) визначення ймовірних ризиків для життя і здоров'я дитини та проведення, у разі необхідності, оцінки рівня її безпеки із залученням представників охорони здоров'я та Національної поліції України;
4) соціальної підтримки сім'ї, у тому числі натуральної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Сіньова Л.М. Правове регулювання соціальної безпеки населення на період пандемії COVID-19. Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри : матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 23 квітня 2020 року). Суми, 2020. 178 с.
2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2020 р. № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2020-%D0%BF#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 23.06.2020 р. № 2709-IV в редакції від 20.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>
4. Сіньова Л.М. Поняття і види соціального дистанціювання у період пандемії COVID-19 в освітньому процесі. Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів : тези допов. учасн. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 06 листопада 2020 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина. Київ : «Освіта України», 2020. 168 с.
5. Малюга Л.Ю. Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : монографія. Київ : Хай-Тек, 2013. 264 с.
6. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. Київ : Центр громадської експертизи, 2010. 104 с.
7. Ярошенко І.С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.07. Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана. Київ, 2006. 18 с.
8. Внукова Н.М. Соціальне страхування. Конспект лекцій для студентів спеціальностей усіх форм навчання. Харків : видавництво ХДЕУ, 2004. 216 с.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Асанова Л.М.

аспірант,

Національна академія внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТУ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ

Використання електронного документа набирає обертів та потребує запровадження організаційно-правових заходів щодо процесів збору, перетворення, зберігання інформації в установах, що надасть змогу оптимізувати управління: підготовку та прийняття рішень, контроль за їх виконанням [5].

Електронне урядування та електронний документообіг як провідна технологія активно впроваджується на загальнодержавному рівні. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 року № 851-IV було встановлено організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. Постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 № 670 «Деякі питання електронної взаємодії органів виконавчої влади» затверджено Положення про систему електронної взаємодії. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 № 1452 регламентує порядок застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності. На виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 № 1453 Державний комітет архівів України розробив наказ від 25.04.2005 № 49 «Про затвердження Порядку зберігання електронних документів в архівних установах» (втратив чинність), який було актуалізовано Наказом Міністерства юстиції України від 11.11.2014

№ 1886/5 «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання».

Необхідно зазначити, що з початку запровадження в Україні автоматизованих процесів документообігу і досі залишається багато відкритих питань та суперечностей з цього приводу.

Саме питання правового регулювання взаємодії правоохоронних органів щодо електронного обміну інформацією з обмеженим доступом або, яка містить відомості про безпосередньо виконуваними функцію, стало новелою та потребує свіжих поглядів щодо вивчення та вирішення.

Проаналізувавши хід подій у сфері інформаційних правовідносин та інформатизації, зокрема, впровадження системи електронного документування в Україні, ставимо завдання визначити, які умови необхідні для початку системної, правової та практичної розбудови електронного документування [6].

Оскільки використання електронних документів має бути спрямоване на спрощення та прискорення документообігу не лише між суб'єктами владних повноважень, а й суб'єктами господарювання, що, в свою чергу, має зміцнити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, а також відцифрування процедури укладення цивільно-правових та господарських договорів, оформлення експортно-імпортних операцій, надання електронних банківських послуг тощо.

Значна частина кількості нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інформаційних технологій потребує внесення змін та доповнень, оскільки тією чи іншою мірою не узгоджується між собою, та не в змозі адекватно вирішувати проблеми, що виникають. У рамках «електронної держави» здійснюється інтеграція інформаційних ресурсів органів державної влади, а також створюється система онлайн послуг.

Слід зауважити, що сучасне діловодство все більше діджиталізується, що безперечно породжує нові питання, відповіді на які ми можемо віднайти аналізуючи процес переходу від традиційного паперового документообігу до електронного.

Враховуючи вище сказане електронний документообіг (обіг електронних документів) розглядаємо як сукупність процесів створення, опрацювання, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, що виконується із застосуванням перевірки цілісності та, у разі необхідності, з підтвердженням факту одержання таких документів [7]. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронним документом визнається документ, засвідчений електронним цифровим підписом. Існує суттєва різниця між електронним документом та документом в електронній формі. Необхідно розрізнити ці лексично схожі дефініції, так як документ в електронній формі це – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних без електронного цифрового підпису (в сканованій формі). ЕП є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та (або) підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Відносини, пов'язані з використанням електронних цифрових підписів врегульовано Законом України «Про електронний цифровий підпис».

Розглянемо, які переваги системи електронного документообігу дозволяють здійснювати ефективне управління в установі:

- централізоване управління документами (СЕД дозволяють оперативно змінювати форми документів, що використовуються в організації);

- підтримка життєвого циклу документів (СЕД дозволяють жорстко контролювати життєвий цикл документів з урахуванням вимог корпоративного середовища, а також галузевих стандартів і законодавства);

- колективна одночасна дистанційна робота над документами (СЕД дозволяють організувати колективну роботу над документом);

- забезпечення конфіденційності (СЕД забезпечують можливість підписувати документи за допомогою електронного підпису і зашифрувати їх та може носити адресний характер, тобто можливість бачити та використовувати лише власні документи);

– маршрутизація документів (СЕД забезпечують автоматичну оперативну передачу документа потрібній особі, що досить зручно при наявності територіальних підрозділів);

– інтеграція з іншими системами (СЕД, як правило, повинні і можуть бути інтегровані з іншими системами управління підприємством – бухгалтерськими, кадровими, виробничими, фінансовими, аналітичними і т.д.);

– управління доступом (СЕД дозволяють розмежувати повноваження співробітників організації і здійснювати контроль за доступом до документів).

Документообіг установи як кровеносна система покликана жити та забезпечувати процес управління. Сам документ допомагає забезпечити процеси фіксації, систематизації, контролю виконання, що неодмінно впливає на ефективність управлінських послуг.

Таким чином у системі електронного документообігу установи формується єдина централізована база реєстраційних даних в електронній формі, за допомогою якої працівники забезпечуються інформацією про всі документи, які їх стосуються, та їх місцезнаходження.

Аналізуючи вищесказане, необхідно визнати, що СЕД має відповідати вимогам та призначена для управління процесами створення, обробки, тиражування і зберігання документів, а також для автоматизації основних процедур сучасного діловодства і організації документообігу. За допомогою системи електронного документообігу формалізують типові процедури роботи з документами (потоків робіт) в установах, де така робота є щоденною практикою, а також автоматизують процеси реєстрації документів за правилами діловодства, реалізують механізми анотування і збору резолюцій, доставки звітів про виконання доручень та позитивно впливає на управлінський процес загалом [3].

Список використаних джерел:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – С. 275.

2. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – С. 276.

3. Сельченкова С.В. // Діловодство: Практичний посібник. – К.: Інкунабула, 2009. – 480 с.

4. Шувалова Н.Н. Основи діловодства. Мова службового документа. URL: https://stud.com.ua/21890/dokumentoznavstvo/sistemi_avtomatizatsiyi_dilovodstva

5. Савицький В.Т. Документ як базове поняття документаційного забезпечення управління / В.Т. Савицький // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4(16). – С. 313–318.

6. Піддубна Л.П. Стан законодавчого та нормативно-методичного регламентування діловодства в державному управлінні України / Л.П. Піддубна // Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер.: Управління. – 2011. – Вип. 4. – С. 139–145.

7. Кукарін О.Б. / Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. – К.: НАДУ, 2015. – С. 84.

Лавренюк Ю.Ф.

*кандидат наук з державного управління, докторант,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА НОРМА У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ФІЛОСОФСЬКІ ВИТОКИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Специфічні завдання публічного адміністрування у сфері економіки, а також сучасні тенденції людиноцентризму у розвитку адміністративного права зумовлюють необхідність оновлення актуальних наукових здобутків, що є базовими для цього дослідження. Категорія правореалізації в адміністративному праві є тісно пов'язаною із практично усіма нормами та інститутами адміністративного права, але у першу чергу – із категорією норми адміністративного права, зокрема тієї, що підлягає застосуванню у конкретному випадку. Адміністративне право традиційно формувалось виходячи з «патерналістичної» концепції діяльності держави, і лише останніми роками поширення набули інші підходи

до місця публічної влади у суспільному житті [1, с. 75]. Вказане не може не відобразитись на сутності і побудові норми адміністративного права, які безпосередньо залежать від її призначення та особливостей суспільних відносин, на врегулювання яких вона розрахована [2, с. 160–162]. Тому варто дослідити актуальні тенденції подальшого розвитку розуміння норм в адміністративному праві у контексті як окреслених соціальних та правових процесів, так і отримання таких результатів дослідження, які мали б як теоретичне, так і практичне значення.

Поширеною позицією щодо сутності норми адміністративного права є її визначення як нормативно визначене державою (ратифіковане, санкціоноване, встановлене) правило поведінки, що є юридично обов'язковим та формально визначеним. Таке правило спрямоване на забезпечення суб'єктивних публічних прав та свобод, а також забезпечення належного функціонування держави та громадянського суспільства. Виділяються наступні особливості адміністративно-правових норм: встановлюються актами суб'єктів публічної адміністрації; зміст зумовлений управлінським характером відносин; встановлюють свободу поведінки для невіддільних та суворий порядок дій – для владних суб'єктів; специфічна спрямованість – забезпечення суб'єктивних публічних прав та свобод, а також належного функціонування держави та суспільства; наслідком порушення може стати застосування державного примусу. Виділяють функції норм адміністративного права: забезпечувальна, організаційна, публічного регулювання, охоронна, інформаційна, заохочувальна, соціально-моральна. Адміністративні норми забезпечують приватній особі не тільки свободу поведінки, але й підтримку, що виражається у зокрема: забезпечення природних потреб особи, якщо це виходить за межі її власних можливостей; примусовий характер забезпечення необхідних для цього засобів (наприклад, примусове стягнення недоплачених податків). Відмічається притаманність імперативної природи нормам адміністративного права, оскільки вони являють собою прямі приписи від суб'єкта до об'єкта управління. Адміністративно-правовій нормі притаманна класична структура, що передбачає наявність трьох елементів: гіпотеза, диспозиція та санкція [3, с. 59–67]. Наведена

позиція свідчить, що окреслені правові властивості адміністративно-правової норми обумовлені її специфікою як норми передусім, публічного права, що спрямована на реалізацію публічного інтересу. Окреслене розуміння норми адміністративного права відповідає усталеному розумінню норми права як такої, що наводиться у теорії права: належним чином закріплене загальне правило поведінки, що визначає стандарт такої поведінки або наслідки його порушення [2, с. 160].

Окреслена концепція сутності та змісту адміністративно-правової норми значною мірою ґрунтується на традиційній парадигмі адміністративного права, що виходить з центрального характеру ролі держави у правовідносинах із іншими суб'єктами права. Звідси – констатація як її імперативного характеру, так і відповідного переліку її функцій, в тому числі – таких, як забезпечувальна, соціально-моральна та деякі інші. З порівняння наведеної сутності норми адміністративного права із положеннями Г. Кельзена, одного з основних представників теорії правового позитивізму щодо сутності норми права та співвідношення її із нормотворчістю слідує про онтологічну притаманність нормам адміністративного права позитивістського характеру. Так, вчений, надаючи характеристику волі законодавця, розмежовує категорії «буття» та «належного», віддаючи, в контексті визначення норми права, пріоритет останньому [4, с. 15–16].

Сьогодні стверджується про зміну засад взаємодії держави із зазначеними суб'єктами – з патерналістичних на засади співпраці, що виявилось у, зокрема, визнанні надання адміністративних послуг окремим напрямом діяльності публічної адміністрації [1, с. 71–72, 74]. Окреслене має перспективний характер для врахування при дослідженні адміністративно-правових засад забезпечення економічних інтересів України, оскільки в економічних відносинах ринкового характеру держава значною мірою втрачає можливості імперативного впливу на інших учасників економічних відносин [5, с. 25]. У філософії права виділяють такі ознаки природного права, як: оцінка соціальних явищ, предметів, процесів на критеріях світоглядного, метафізичного, етичного характеру; відповідні критерії виражають певні ідеали правового регулювання, що

виражають його вихідні начала. Такі ідеали отримують регулятивне значення [6, с. 685–686].

Сучасна парадигма адміністративного права передбачає пріоритетне значення людини та її правових властивостей, потреб у правовому регулюванні, що виражається у виділенні таких його засад, як: генетичний зв'язок його онтологічних витоків із способами захисту суб'єктивних прав та свобод, пріоритет відповідальності публічної адміністрації перед людиною за свою діяльність, визначальна роль демократичних стандартів у змісті норм адміністративного права [1, с. 77].

Отже, можливо стверджувати про посилення природно-правових засад у адміністративно-правовому регулюванні загалом та публічному адмініструванні у сфері економіки зокрема, визнання прав та свобод людини визначальним пріоритетом вказаного адміністрування, формування змішаної концепції, що характеризується приматом цінностей природного права у адміністративно-правовому регулюванні. У контексті реалізації адміністративно-правових норм це означає: подальший розвиток диспозитивних методів адміністративно-правового регулювання (наприклад, розвиток такого явища, як адміністративні договори); забезпечення прав та свобод людини як іманентна складова розвитку адміністративної процедурної форми діяльності суб'єктів публічного адміністрування; розвиток оціночних понять (пропорційність, розумність, добросовісність тощо) при прийнятті суб'єктом публічної влади актів, що стосуються суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів у сфері економіки. Вказане означає перспективне збільшення питомої ваги норм так званого усіченого складу, тобто за відсутності такого структурного елементу як санкція.

Список використаних джерел:

1. Коломоєць Т.О., Колпаков В.К. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. *Право України*. 2017. № 5. С. 71–79.
2. Теорія держави і права / за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.
3. Адміністративне право України в сучасних умовах: виклики початку XXI століття : монографія / за ред. В.В. Галуцько. Херсон : ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2010. 376 с.

4. Ганс Кельзен. Чистое учение о праве. 2-е изд / пер. с нем. М.В. Антонова и С.В. Лёзова. СПб. : ООО Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2015. 542 с.
5. Економічна теорія / за ред. Предборського В.А. Київ : Кондор, 2003. 492 с.
6. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 2: Філософія права. Редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін. 1128 с.

Лещинський В.П.

*кандидат наук з державного управління,
Київський національний університет будівництва та
архітектури*

**ПРИНЦИПИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ
ЩОДО ЗАКОННОСТІ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ:
ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО ПІДХОДУ**

Судовий контроль розглядається не тільки як окремий вид контрольно-наглядової діяльності держави [1, с. 300], але й пов'язується із специфічним способом його здійснення – судовою діяльністю щодо захисту прав і законних інтересів приватних осіб [2, с. 455]. Схвально слід відмітити окремі наукові напрацювання, присвячені проблематиці сутності судового контролю, та в яких обґрунтовується позиція про виокремлення контрольної функції суду при здійсненні правосуддя. Така функція характеризується як супутня здійсненню правосуддя, але яка іманентна йому [3, с. 12]. Водночас, така позиція може бути доповнена з огляду на зміну пріоритетів публічного адміністрування та адміністративно-правового регулювання, що відбулись протягом останніх років та характеризуються розвитком людиноцентризму у адміністративному праві, відповідальності держави за свою діяльність перед людиною, а отже – актуалізацією контрольної діяльності держави як передусім, юридичного засобу забезпечення та захисту прав та законних інтересів приватної особи [4, с. 77].

Проблематика сутності судового контролю як комплексної діяльності, що поєднує у собі два наведених аспекти, попри її відповідність сучасним тенденціям розвитку адміністративного права, не отримала належної уваги у наукових дослідженнях.

Базовим напрацюванням стосовно розглядуваної проблематики можна визначити дослідження Б.Д. Гудза «Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади» (2012 р.). Вчений визначає принципи вказаного контролю на основі врахування принципів права та загальних принципів контролю. При цьому вчений вказує на здійснення вказаного контролю у процесуальній формі, а також – на вихідне значення принципів для здійснення процесуальних дій у адміністративному суді. Визначаються такі принципи, як: законність; верховенство права; підпорядкування діяльності суддів тільки закону та заборона делегування функцій судів; справедливість; гласність; незалежність суддів; забезпечення і охорона інтересів особи і держави [3, с. 12, 17]. Схвально відмічаючи обґрунтованість та послідовність позиції Б.Д. Гудза в частині виокремлення складу принципів судового контролю, варто зауважити, що вчений в окремих своїх висновках допускає певне змішування категорій. Зокрема, вчений використовує категорію процесуальної форми для характеристики форми здійснення такого контролю, хоча у доктрині адміністративної юстиції переважаючим є підхід щодо застосування вказаного терміну переважно до діяльності адміністративних судів із здійснення правосуддя [5, с. 51]. Вказане свідчить про тісний взаємозв'язок таких аспектів судової діяльності, як здійснення правосуддя та судовий контроль за законністю діяльності суб'єктів виконавчої влади.

К.О. Рибак, досліджуючи проблематику адміністративно-правового регулювання державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, виділяє такі принципи вказаного контролю, як: пріоритет забезпечення безпеки життя і здоров'я особи, існування суспільства перед іншими інтересами у сфері містобудування; підзвітність і підконтрольність суб'єкта контролю вищестоящим суб'єктам публічної влади; рівність прав та законних інтересів суб'єктів здійснення містобудування; неупередженість,

об'єктивність, прозорість, відкритість, системність здійснення перевірок суб'єктів містобудування; непримусимість застосування планових показників у притягненні суб'єктів містобудування до юридичної відповідальності та деякі інші [6, с. 171–172]. Схвально відмічаючи окреслення вченою окремих пріоритетів містобудівної діяльності як її визначальних рис (насамперед пріоритет безпеки містобудівної діяльності), необхідно визнати, що зазначена позиція не позбавлена недоліків. По-перше, вказаний пріоритет безпеки містобудування, на наш погляд, варто віднести до принципів не скільки контролю скільки до принципів здійснення самої містобудівної діяльності як об'єкта такого контролю. Зазначене, на наш погляд, справедливе й щодо такого принципу, як презумпція правомірності рішень, дій суб'єкта містобудування. По-друге, переважна більшість виділених принципів, таких як підзвітність і підконтрольність суб'єкта контролю; рівність суб'єктів містобудування при проведенні контролю; неупередженість, об'єктивність, прозорість, відкритість, системність здійснення перевірок та деякі інші принципи властиві контролю у переважній більшості сфер суспільних відносин, а тому їх варто визнати такими, що характеризують специфіку містобудування як об'єкта контролю. Щодо ж такого принципу, як неприпустимість застосування планових показників у притягненні суб'єктів містобудування до юридичної відповідальності, то такий принцип не становить собою ані теоретичної засади здійснення вказаного контролю, ані такої засади, що характеризувала б його унікальність порівняно із іншими видами державного контролю. Тому віднесення її до принципів теж є спірним.

Виділення К.О. Рибак пріоритету безпеки у здійсненні містобудівної діяльності звертає увагу на відповідні вимоги щодо оцінки зібраної у ході контрольних дій інформації (насамперед об'єктивність). Вважаємо що мова має йти про комплексний характер такої оцінки, з урахуванням ступеня імовірної небезпеки, неприпустимість ухилення посадових осіб уповноважених суб'єктів публічної влади від ретельного обстеження об'єкта будівництва у випадку виникнення обґрунтованих сумнівів у безпечності містобудівної діяльності у конкретному випадку.

Отже, принципи судового контролю у досліджуваній сфері необхідно визначати виходячи з розуміння його як виду контрольно-наглядової діяльності держави у відповідній сфері суспільних відносин. Водночас, з урахуванням актуальних пріоритетів адміністративного права, у практичній діяльності даний вид контролю не може застосовуватись без урахування його призначення – забезпечення та захист суб'єктивних прав та інтересів, що впливає на принципи, форми і методи його проведення. У зв'язку із цим ми не погоджуємось із К.О. Рибак, яка визначає принципи державного архітектурно-будівельного контролю у сфері містобудування з позиції розуміння цієї діяльності виключно як такої, що перебуває у полі виконавчої влади, без урахування ролі судового контролю у забезпеченні законності у наведеній сфері. Перспективним напрямом розвитку судового контролю за законністю дозвільної діяльності у сфері містобудування є розвиток форм та методів його здійснення з урахуванням сучасної парадигми адміністративного права, захисту прав та законних інтересів приватної особи як його призначення.

Список використаних джерел:

1. Малиновський В.Я. Державне управління : навч. посіб. Київ : Атіка, 2003. 576 с.
2. Державне управління : підручник : у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
3. Гудз Б.Д. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : Б.в., 2013. 20 с.
4. Коломоець Т.О., Колпаков В.К. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. *Право України*. 2017. № 5. С. 71–79.
5. Кузьменко О.В. Адміністративна юстиція в Україні : Навч. пос. Київ : Атіка, 2007. 156 с.
6. Рибак К.О. Містобудівна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2018. 275 с.

Нос Ю.С.

студентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Питання адміністративно-правового режиму надзвичайного стану завжди залишалося актуальним. Реалії показують, що у певний час і на певній території можуть виникати ситуації, які зумовлюють введення таких режимів. Дискусія щодо запровадження надзвичайного стану чи надзвичайної ситуації в Україні виникла у 2020 році у зв'язку із поширенням коронавірусної інфекції COVID-19, яку Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ) визнала її як пандемію [8]. Через поширення пандемії проблема запровадження спеціального адміністративного правового режиму виникла у багатьох країнах світу.

Зважаючи на масштабність і швидкість поширення захворювання влада України мала вжити рішучих дій, аби стримати існуючу загрозу здоров'ю населення. Встановлення правового режиму було спрямоване на те, аби призупинити захворюваність серед населення країни і підготувати національну систему охорони здоров'я для боротьби з COVID-19. У цій ситуації виявились прогалини в українському законодавстві. Іноді це призводило до того, що ці прогалини замінялися актами Кабінету Міністрів України. Така ситуація породила гострі суперечки у суспільстві, а деякі питання стали предметом судового розгляду, у тому числі й розгляду у Конституційному Суді України.

Окремі питання правового режиму надзвичайного стану були досліджені і знайшли висвітлення у працях таких науковців-адміністративістів як: В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, С.О. Кузніченко, Т.О. Коломоєць, Р.С. Мельника, Т.П. Мінки, В.Я. Настюка, М.М. Тищенко та інших. Проте, як показала практика, актуальним залишається механізм запровадження такого правового режиму, а відтак потребує реформування відповідне законодавство.

Метою наукового дослідження є з'ясувати основні проблеми, які виникли при застосуванні законодавства про надзвичайні режими в умовах пандемії і підготувати деякі пропозиції щодо усунення таких прогалин і колізій.

У ст. 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [5] визначено поняття надзвичайного стану як «особливого правового режиму, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях». Законодавець наголошує, що запровадження такого режиму зумовлено наявністю певних ситуацій, серед яких і ті, які «призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян». При такому режимі допускається встановлення деяких обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. Метою введення такого режиму є запобігання порушенню та відновлення конституційних прав у оптимальні строки. Встановлення обмежень має відбуватися відповідно до ст. 64 Конституції України, в якій зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Відповідно, в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені наступними статтями: 24, 25, 27, 28, 29, 40, 51, 52, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63 [1].

У ст.4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [5] міститься перелік підстав для введення надзвичайного стану, зокрема названо й тяжкі надзвичайні ситуації природного характеру, які «створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення». До цього переліку відносять і пандемії. Статистика поширення коронавірусної інфекції COVID-19 і смертності від її наслідків в Україні та більшості країнах світу показують, масштабність і небезпеку пандемії. Органи державної влади багатьох країн, в тому числі й України, виявили певну неготовність до швидкого реагування на доволі складну ситуацію, спричинену COVID-19.

Варто також звернути увагу на те, що національне законодавство передбачає запровадження й іншого спеціального правового режиму – режиму надзвичайної ситуації. У березні 2020 року Уряд вдався до

введення режиму надзвичайної ситуації, який визначений у пункті 24 ст. 25 Кодексу цивільного захисту України [3], однак підставою для такого стану є епідемії, а не пандемії. Подальші дії Уряду виявили, що в Україні є недостатня правова база для запровадження режиму надзвичайного стану в умовах пандемії. В Україні немає закону, який би чітко встановлював послідовність дій та процедуру введення надзвичайного стану в умовах пандемії.

Кабінет Міністрів України постановою від 29 березня 2017 № 348 «Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби» [6] прийняв рішення про ліквідацію Держсанепідемслужби, вважаючи її недоречною. Частина повноважень була передана Міністерству охорони здоров'я України, а частина покладена на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Відповідно, була скорочена посада головного санітарно-епідеміологічного лікаря України. На жаль, Уряд не знав, що таке рішення матиме вплив на життєдіяльність населення країни в березні 2020 року, оскільки згідно із пунктом «й» частини першої ст. 40 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [5] до повноважень головного санітарного лікаря належить «вносити центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, обґрунтоване подання для прийняття рішення щодо звернення до Кабінету Міністрів України з пропозицією про встановлення карантину», у разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму надзвичайного стану. У такому поданні обов'язково зазначається інформація щодо: часових рамок і меж території, де має запроваджуватися карантин; переліку проведення необхідних профілактичних, протиепідемічних та інших заходів і їх виконавців; вичерпного переліку тимчасових обмежень прав фізичних і юридичних осіб, додаткових обов'язків, які покладаються на них.

Відповідно у 2020 році виникло питання про введення надзвичайного стану, у зв'язку із поширенням COVID-19, а суб'єкта ініціювання не було. Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 11 березня 2020 р. обов'язки головного

державного санітарного лікаря України поклав на заступника міністра охорони здоров'я [7].

Варто наголосити й на тому, що при введенні карантину в березні 2020 р., заходи, які у частині першій ст. 17 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [5], віднесені до додаткових, були встановлені як основні, зокрема: 1) встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних та протиепідемічних заходів; 2) зміна режиму роботи підприємств, установ, організацій (переведення їх на дистанційний режим роботи, а у період жорсткого карантину – тимчасове припинення діяльності господарюючих суб'єктів). Також були запроваджені заходи, закріплені у ст. 18 цього закону: 1) обмеження перебування на вулицях і в інших громадських місцях; 2) заборона перебування на вулицях без документів, що посвідчують особу; 3) користування громадським транспортом за спеціальними посвідченнями.

Для забезпечення дотримання відповідних заходів похапцем були внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення [2]. Але термінологія, яка використовувалася у цій ст. 44-3 не мала єдиного тлумачення, а це зумовило неоднаковість судової практики при вирішенні таких справ. Відтак застосувати адміністративну відповідальність виявилось дуже складно через порушення самої процедури встановлення обмежень, та відсутність однаковості щодо понятійного апарату, який вжитий у підзаконних актах.

Підводячи підсумки, варто наголосити, що в Україні в 2020 році доречніше було б ввести режим надзвичайного стану, а не відкладати це питання та неправомірно врегульовувати підзаконними актами. Видається, що Верховна Рада України найближчим часом мала би прийняти окремий закон про запровадження надзвичайного стану в умовах поширення інфекційних хвороб і в ньому чітко окреслити перелік обмежувальних заходів для населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

3. Кодексу цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

4. Закон України Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>

5. Закон України. Про правовий режим надзвичайного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

6. Постанова Кабінет Міністрів України від 29 березня 2017 № 348 «Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2017-%D0%BF#Text>

7. Розпорядження КМУ Про призначення Ляшка В.К. заступником Міністра охорони здоров'я України – головним державним санітарним лікарем України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-priznachennya-lyashka-v-k-zastupnikom-ministra-ohoroni-zdorovya-ukrayini-golovnim-derzhavnim-sanitarnim-likarem-ukrayini-229110320>

8. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020. URL: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

Чеченко К.О.

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Запорізький національний університет*

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ ТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Діяльність апарату державної служби за часи становлення державності України зазнавала докорінних змін. Законодавцем було реформовано правові, організаційні, економічні та соціальні умов реалізації вступу на державну службу. Визначення адміністративно-правового статусу державного службовця завдяки вдалому застосуванню сучасного концептуального підходу до оновлення принципів державної служби дозволило повністю трансформувати уявлення про якість особи на яку покладено виконання завдань і функцій державного органу.

Вітчизняні нормативно-правові акти спрямовані на регулювання та функціонування державної служби проходили тривалі реформаційні процеси. Першим законом із якого розпочалося регулювання діяльності української державної служби після проголошення незалежності став Закон України «Про державну службу» № 3723-ХІІ від 16.12.1993 року. Завданням цього Закону було регулювання суспільних відносин, які охоплюють діяльність держави щодо створення правових, організаційних, економічних та соціальних умов реалізації громадянами України права на державну службу. Загальні засади діяльності, статус державних службовців, які працюють в державних органах та їх апараті ґрунтувалось на принципах служіння народу України; демократизму і законності; гуманізму і соціальної справедливості; пріоритету прав людини і громадянина; професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни; дотримання прав та законних інтересів органів місцевого і регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян [1]. Майже 18 років система державної служби у своїй діяльності керувалась дещо усталеними приписами до того часу як не розпочалась процедура розробки та запровадження нового механізму державного управління.

Закон України «Про державну службу» № 4050-VI від 17.11.2011 року хоча й не набрав чинності, проте запровадив такі основоположні принципи державної служби як: 1) верховенство права; 2) патріотизм та служіння Українському народу; 3) законність; 4) рівний доступ до державної служби; 5) професіоналізм; 6) добросовісність; 7) політична неупередженість; 8) прозорість діяльності; 9) персональна відповідальність державного службовця [2].

Через процеси європейської інтеграції нові положення законодавства потребували переходу до європейської моделі інституту управління апаратом державної служби, нормативно-правові акти 1993 та 2011 року було скасовано та змінено Законом України «Про державну службу» № 889-VIII від 10.12.2015 року. Принципи державної служби набули більш збалансованого і комплексного характеру, крім того закріплено пояснення з метою

однозначного розуміння. Отже, державна служба здійснюється з дотриманням таких принципів : 1) верховенства права – забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави; 2) законності – обов’язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 3) професіоналізму – компетентне, об’єктивне і неупереджене виконання посадових обов’язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону; 4) патріотизму – відданість та вірне служіння Українському народові; 5) доброчесності – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень; 6) ефективності – раціональне і результативне використання ресурсів для досягнення цілей державної політики; 7) забезпечення рівного доступу до державної служби – заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження; 8) політичної неупередженості – недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов’язків; 9) прозорості – відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України; 10) стабільності – призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів [3].

Передумовою для впровадження у систему державної служби принципу доброчесності слугував ще Указ Президента України Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності»

№ 742 від 11.09.2006 року. Головною метою якого було вдосконалення правових та організаційних засад запобігання і протидії корупції, які звісно не могли оминати вдосконалення інституту державної служби та адміністративних процедур забезпечуючи доброчесність, зокрема через недосконалість законодавства про державну службу, відсутність законодавчо встановлених правил поведінки державних службовців; непрозорість та недосконалість процедур прийняття управлінських рішень [4] та інші.

Реалізація даної концепції стосовно державної служби передбачала створення правових засад лобістської діяльності як основної умови існування прозорості і доброчесної системи вираження інтересів у державних органах; запровадження стандартів етичної поведінки посадових осіб, які займають виборні посади; запровадження декларування видатків посадових осіб, які займають виборні посади, та членів їх сімей і близьких родичів, забезпечення контролю за доходами та видатками таких осіб; розроблення механізму посилення громадського контролю за діяльністю виборних органів, зокрема шляхом проведення консультацій з представниками громадськості при прийнятті нормативно-правових актів [4] тощо.

З огляду на аналіз засад та принципів діяльності вітчизняного інституту державної служби можна вважати, що певні прагнення та стратегії розвитку набули практичного застосування та реалізовані у чинних спеціальних нормативно-правових актах.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу : Закон України № 3723-ХІІ від 16.12.1993 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12#Text> (дата звернення: 21.01.2021).
2. Про державну службу : Закон України № 4050-VI від 17.11.2011 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4050-17#Text> (дата звернення: 21.01.2021).
3. Про державну службу : Закон України № 889-VIII від 10.12.2015.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 21.01.2021).
4. Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» : Указ Президента України № 742 від 11.09.2006 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742/2006#Text> (дата звернення: 21.01.2021).

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ**

Ісаєнко А.А.

слухач магістратури,

Академія державної пенітенціарної служби

**СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ,
ВИРОБІВ І РЕЧОВИН В УСТАНОВАХ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

Позбавлення волі, пов'язане з обмеженням прав і свобод засудженого, передбачає штучне обмеження його здатності задовольняти власні потреби. Ця обставина є причиною прагнення особи, позбавленої волі, розширити встановлені законом межі обмежень, що незмінно призводить до порушення порядку відбування покарання, а часто і до кримінального правопорушення під час відбування покарання у місцях позбавлення волі та обмеження волі [1]. Досягнення цілей цього виду покарання значною мірою залежить від забезпечення ізоляції засуджених, як головної вимоги режиму, як зазначено у ч. 1 ст. 102 Кримінально-процесуального кодексу України. Ізоляція, на думку М.О. Стручкова, досягається шляхом розміщення засудженого в спеціальному місці позбавлення волі – виправній установі. Перш за все, це означає фізичну ізоляцію засудженого. Вона полягає в тому, що засуджений, як правило, постійно перебуває в огороженій і охоронюваній зоні, а в колоніях і тюрмах особливого режиму, як правило, він завжди знаходиться в камері. За межами установи виконання покарань засуджені пересуваються під ескортом, що заважає їм спілкуватися з іншими особами. Ізоляція забезпечується також тим, що встановлюється особливий порядок контактів засудженого із зовнішнім світом [2].

Таким чином, коли особа перебуває у місцях позбавлення волі, деякі канали зв'язку з особами, які перебувають на волі,

виключаються, інші, використання яких дозволено засудженим, перебувають під контролем адміністрації виконавчої установи. Оскільки ізоляція засуджених як основна вимога режиму визначена законом, дозвіл на їх контакти з особами, які перебувають на волі, та сфера таких контактів базуються на нормативних актах.

Виконання позбавлення волі, пов'язане з обмеженням прав і свобод засудженого, саме по собі породжує протидію з його боку діяльності, що здійснюється адміністрацією пенітенціарної установи. Основою цієї опозиції є бажання особистості, фізична свобода якої обмежена, розширити рамки, встановлені законом, що не дозволяє задовольнити виникаючі потреби.

Важливу роль у цьому напрямку відіграє робота співробітників установ виконання покарань та правоохоронних органів щодо блокування каналів надходження заборонених предметів та речей, їх виявлення та вилучення безпосередньо у засуджених, оскільки не можна заперечувати, що рівень торгівлі забороненими установами залежить від стану криміногенної та оперативної ситуації в них.

Правопорушення у місцях позбавлення волі має свою специфіку, що пояснюється особливістю офіційних та неформальних відносин між засудженими, з одного боку, та ними та адміністрацією виправних установ – з іншого. Важливою особливістю цього правопорушення є те, що воно порушує нормальне функціонування пенітенціарної установи, перешкоджає процесу ресоціалізації засуджених, формує почуття загальної недовіри до пенітенціарної системи та її працівників.

Кримінально-виконавча правопорушення тісно пов'язані з іншими негативними явищами – алкоголізмом, наркоманією, торгівлею холодною зброєю, самогубством. Тому підхід до боротьби з ним повинен бути комплексним і охоплювати всі ці явища. Те саме стосується кримінологічних досліджень у цій галузі [3].

Слід зазначити, що вчинення деяких правопорушень пов'язане із проникненням до місць позбавлення волі, заборонених засудженими до використання речей та предметів. Робота пенітенціарної системи, яка часто проводилася без перерв, підривається внаслідок вчинення таких досить поширених правопорушень, як перенесення заборонених предметів та предметів до місць позбавлення волі різними способами.

До предметів, наявність яких у засуджених негативно впливає на забезпечення встановленого законом порядку виконання та відбування покарання, в першу чергу належать: наркотики, алкогольні напої, гроші, мобільний зв'язок, гострі предмети, вибухові пристрої, холодна та вогнепальна зброя, спеціальні засоби активної оборони. Більшість із цих заборонених предметів та речовин потрапляють до засуджених із-за меж каральної системи. До найпоширеніших видів заборонених предметів, які незаконно потрапляють до установ виконання покарань, належать: гроші, алкоголь, наркотики. Допуск до засуджених за цими справами має негативні наслідки, пов'язані із ускладненням оперативної ситуації у виправних установах, виникненням надзвичайних подій кримінального характеру. Це передбачає постійну роботу персоналу щодо виявлення та вилучення заборонених предметів у засуджених. Наявність грошей у засуджених прискорює реалізацію злочинних планів. Гроші служать засобом підкупу співробітників та інших осіб, щоб переконати їх вчинити незаконні дії, наприклад, доставку алкоголю та наркотиків засудженим, надання їм різних пільг та встановлення зв'язків із правопорушниками за межами в'язниць.

Гральні карти, порнографічні матеріали та предмети можуть бути використані для з'ясування стосунків між засудженими, що призводять до вбивств та інших злочинів. Значна кількість втеч із місць покарання відбулася із використанням топографічних карт, компасів, літератури з топографії, бойових мистецтв, службового розведення собак. У деяких випадках літературу використовували службового використання. Різні хитрощі застосовують засуджені для втечі з в'язниць, використовуючи військову та іншу форму, шапки та взуття. Викрадені або передані офіційні документи, що посвідчують особу, можуть бути предметом втечі. До таких предметів належать: камери, фотоматеріали, хімічні речовини, кінокамери, відео- та аудіоапаратура, обладнання зв'язку та інші предмети, зазначені в Правилах внутрішнього розпорядку установи виконання покарань. Юридична природа правопорушень, пов'язаних із введенням заборонених статей до пенітенціарної системи, полягає в тому, що в результаті таких дій в першу чергу порушується режим утримання засуджених [4; 5].

У кримінально-виконавчому праві, як правильно зазначав І.Г. Богатирьов, принцип законності виявляється у забезпеченні верховенства

права, що регулює виконання покарання та його пріоритети, перед чинними нормативними актами, що регулюють суспільні відносини в цій галузі [6, с. 151]. З приводу цього К.Г. Махніцька вважає, що як зазначено у ч. 7 ст. 106 КВК України, перелік та кількість предметів та речей, які можуть мати при собі засуджені, визначаються нормативними актами Міністерства юстиції України. У цьому випадку їх зберігання, а також предметів, заборонених до використання в колоніях, не дозволяється [7]. Зокрема, такий перелік предметів, продуктів та речовин, зберігання та використання яких заборонено засудженими, викладено в додатку 3 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу; будь-яка зброя; транспортні засоби; гроші та цінності; інші) [8]. Такий підхід законодавця до регулювання цього питання не можна вважати правильним, він суперечить вимогам чинного законодавства України (ст. 2 КПК).

Слід також зазначити, що визначення переліку предметів, зберігання та використання яких заборонено засудженим у місцях позбавлення волі не на рівні закону, а на основі Правил внутрішнього розпорядку, є неконституційною діяльністю. Цей висновок також ґрунтується на положеннях частини третьої статті 63 Конституції України, яка говорить, що засуджений користується усіма правами людини та громадянина, крім обмежень, встановлених законом та встановлених вироком суду.

Таким чином, встановлений в законі порядок визначення переліку предметів, засобів та речовин, зберігання та використання тих, хто засуджений до візуалізації заборонених, не відповідає нормам Конституції України та є видозміненнями з урахуванням сучасних правових реалій та бажань України інтегруватися в європейський правовий простір. Необхідність видозміни кримінально-виконавчого законодавства України щодо обґрунтованого продиктовано сучасністю для створення виховного впливу на засуджених та виконання завдань кримінально-виконавчої системи.

Список використаних джерел:

1. Хохрин С.А. Правовые и организационные проблемы перекрытия каналов проникновения в пенитенциарные учреждения запрещенных предметов. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2012. Вып. 3. С. 75.

2. Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права : Проблемы Особенной части. Москва : Юрид. лит., 1985. С. 80.
3. Богатирьов І.Г. Кримінально-виконавча характеристика наркозалежних осіб в умовах позбавлення волі : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2013. С. 73.
4. Копотун І.М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : монографія. Київ : ПП «Золоті ворота», 2013. С. 215.
5. Копотун І.М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів. *Форум права*. 2013. № 1. С. 486–491.
6. Кримінально-виконавче право України : підручник / О.М. Джужа, І.Г. Богатирьов, О.Г. Колб, В.В. Василевич та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Джужи. Київ : Атіка, 2010. 752 с.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України : прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
8. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : затв. наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 року № 2813/5. Київ : Міністерство юстиції України, 2018. 116 с.
9. Конституція України : чинне законодавство станом на 16 січня 2019 року : офіц. текст. Київ : Алерта, 2019. 80 с.

Костеленко В.М.

студентка,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕВТАНАЗІЇ

На сьогоднішній день в Україні надзвичайно поширене питання евтаназії. Розглянемо це поняття ширше. Евтаназія – це навмисне позбавлення життя безнадійно хворої людини з метою припинення її страждань. В юридичній літературі дію медичного працівника за евтаназію розглядають як умисне вбивство. Не дивлячись на те, що українське законодавство не містить самого визначення поняття «евтаназія», але чітко забороняє її здійснення [1].

Евтаназія може бути активна і пасивна. Активна – це введення помираючому ліків або інші дії, що викликають швидку смерть. Такою часто вважають і самогубство з лікарською допомогою

(надання хворому на його прохання препаратів, які вкорочують життя). Пасивна евтаназія передбачає умисне припинення підтримуючої терапії хворого.

У світі накопичено чималий досвід правового регулювання відповідальності за евтаназію. Кожна держава має свій погляд щодо такого методу припинення життя, тому їх можна поділити на декілька груп [2, с. 109; 5, с. 19; 6, с. 32; 7, с. 50]. Перша група – це держави, котрі повністю легалізували евтаназію, як пасивну, так і активну. Це Нідерланди та Бельгія. Друга група – держави, котрі дозволяють тільки пасивну евтаназію. Це Ізраїль, Швейцарська конфедерація. Третя – держави, у яких відсутні закони, що легалізують евтаназію, але кримінальне законодавство не переслідує лікарів, що сприяють евтаназії. Це Іспанія, Колумбія та Швеція. Четверта група – це держави, котрі регулюють питання евтаназії шляхом прийняття судового рішення (прецеденту). Це США та Великобританія. П'ята – держави, які передбачають кримінальну відповідальність за такі діяння. Це Німеччина та Італія. Шоста – це держави, у яких передбачена кримінальна відповідальність за підбурювання до евтаназії. Це Португальська Республіка, Бразилія, Республіка Чилі, Канада. Сьома – це держави, у яких на короткий строк був прийнятий закон щодо легалізації евтаназії, але потім був відмінений. Це Австралійський Союз і Франція. До останньої групи ми віднесли б ті держави, де законодавець встановив альтернативу легалізації евтаназії та виділив окремий склад злочину «вбивство з жалю». Наприклад, така норма закріплена в кримінальному кодексі Республіки Перу. На підставі викладеного зазначимо, що говорити про однаковість світової спільноти не доводиться.

При вирішенні проблеми евтаназії в Україні варто враховувати досвід країн, які легалізували інститут евтаназії, і використати цей досвід з метою недопущення можливих зловживань. Перша у світі спроба легалізації евтаназії була здійснена в 1906 р. у штаті Огайо (США). Але законодавчі збори проголосували проти законопроекту. [3]. Першою країною, яка легалізувала активну і пасивну евтаназію в Європі, є Нідерланди. 10 квітня 2001 р. верхня палата парламенту Нідерландів затвердила закон, який звільняє від кримінальної відповідальності лікарів, які допомагають хворим позбутися життя.

Прийняття цього закону стало наслідком того, що в цій країні з роками все більше загострювалися суперечності між законами у цій сфері і реальною негласною практикою. За неофіційними даними, евтаназія в Нідерландах здійснюється з 1984 р. [4].

Прибічники та супротивники евтаназії підкреслюють морально-етичний аспект даного діяння. Перші заявляють, що аморально і не гуманно змушувати страждати людину, яка помирає в муках, у той час як можна полегшити її страждання. Другі стверджують, що аморально позбавляти людей життя: це суперечить принципам лікарської професії та етичним нормам.

У Верховній Раді України питання щодо евтаназії розглядалося, але обурення духовенства не дозволило винести рішення, тому воно й досі залишається відкритим.

Тож однозначний висновок щодо можливості застосування евтаназії зробити складно. Дозволяючи проведення евтаназії, потрібно враховувати безліч факторів, чітко визначити процедуру, одним із таких є право на життя, яке декларується ст. 27 Конституції України, в якій зазначено: «Кожна людина має невід'ємне право на життя». Оскільки право на життя гарантує недоторканність фізичного існування людини, а тому не допускає розпорядження ним ким-небудь, окрім самої людини. Незважаючи на досвід іноземних країн, нормативне підґрунтя в галузі прав людини та численні обговорення медиків, досить складно буде встановити добровільність ухвалення рішення. І навіть у тому випадку, коли добровільна згода пацієнта є очевидною, завжди буде залишатися сумнів у правомірності та правильності такого рішення.

Список використаних джерел:

1. Закон України : Основи законодавства України про охорону здоров'я: (стаття 52 в редакції Закону № 2427 від 17.05.2018). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Чернышева Ю.А. Правовое регулирование эвтаназии в зарубежных странах. *Закон и право*. 2008. № 6. С. 109.
3. Ворона В.А. Право на эвтаназию как складовая права людини на життя. *Право України*. Київ, 2010. № 5. С. 199–205.
4. Janssen, André (2002). The New Regulation of Voluntary Euthanasia and Medically Assisted Suicide in the Netherlands. *Int J Law Policy Family*, 16(2): 260–269.

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ,
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Філатова-Степанова В.І.

*судовий експерт сектору трасологічних досліджень,
Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС*

ЗНАЧИМІСТЬ СЛІДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Будь-який злочин супроводжується певними змінами у навколишньому середовищі. Саме такі зміни і є слідами злочину. Слід являє собою відображення злочинних дій, окремих елементів злочинного акту. У широкому розумінні слід утворюється в результаті механічної контактної взаємодії двох об'єктів. Один з них утворює слід і називається слідоутворюючим. Об'єкт, на якому утворюються сліди, – це слідосприймаючий об'єкт, або слідосприймаюча поверхня. Ділянки поверхні слідоутворюючого та слідосприймаючого об'єктів, якими вони доторкалися під час утворення сліду, називаються контактними поверхнями.

Історично використання слідів з метою розкриття злочинів відомо з давніх часів (особливо це стосується держав Стародавнього Сходу: Індії, Китаю, Камбоджі, Японії). Ще у сивій давнині для розслідування злочинів та розшуку злочинця запрошували добре обізнаних осіб – мисливців, слідопита, лікарів та інших «фахівців», які допомагали знаходити злочинців за допомогою залишених слідів [1, с. 26].

Навіть у тлумачному словнику української мови слід означає : відбиток ноги чи лапи на якій-небудь поверхні; заглибини, смуги і т. ін., що залишаються на якійсь поверхні чи в просторі від переміщення чогось, свідчить про щось; характерний відбиток, який

з'явився внаслідок чогось; наслідок чієїсь діяльності, якої-небудь події і т. ін. [2].

Щодо визначення поняття «слід» у криміналістиці існують деякі протиріччя між вченими. Так, І.М. Якимов називав слідом відбиток предмета на будь-чому, що дозволяє судити про його форму або призначення. С.М. Потапов вважав, що слід – це відображення на матеріальних предметах ознак явищ, причинно пов'язаних із розслідуваною подією [3, с. 78]. У сучасній криміналістиці поняття сліду розглядається за кількома аспектами. У широкому розумінні слід – це результат будь-якої матеріальної зміни первинної обстановки внаслідок учинення злочину: матеріально-фіксовані зміни одного об'єкта на інший; поява чи зникнення тих чи інших предметів, порушення первинного положення, місцезнаходження, стану різних об'єктів (наприклад, загублені злочинцем на місці події власні речі, фрагменти розбитого віконного скла). Сліди в широкому розумінні охоплюють: комплекси елементів, властивих певним подіям (сліди дорожньо-транспортної пригоди, сліди пожежі тощо); зміни обстановки (поява або зникнення предметів, зміна їх місця розташування); зміна вигляду або стану предмета (зламаний замок). На сучасному етапі розвитку криміналістики як сліди розглядаються: звукові сліди, запахові сліди, сліди-мікрочастки, сліди-речовини, сліди генетичного коду людини.

Традиційно трасологія вивчає сліди тільки у вузькому розумінні, а саме – матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (сліди-відображення). Сліди-відображення виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів і мають достатньо широке розповсюдження: це сліди рук людини, ніг, взуття, зубів, транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо. Сліди-відображення є основним предметом вивчення у трасології.

Трасологія базується на таких наукових положеннях:

– всі об'єкти матеріального світу є індивідуальними. Кожний об'єкт індивідуальний і тотожний тільки самому собі. Індивідуалізація об'єкта здійснюється за збігом загальних і окремих ознак;

– за певних умов зовнішня будова одного об'єкта може відбитися на іншому. Точність відображення залежить від фізичних

властивостей слідоутворюючого і слідосприймаючого об'єктів, механізму слідоутворення. За матеріально-фіксованими слідами можлива ідентифікація (встановлення тотожності) об'єкта, який їх залишив;

– відносна стійкість об'єктів, які залишають свої сліди. Об'єктами механічної контактної взаємодії можуть бути тільки тверді тіла, які мають доволі стійкі зовнішні ознаки;

– відбиття у сліді зовнішньої будови предмета є перетвореним (має вид негативу). У сліді ознаки зовнішньої будови предмета переважно мають дзеркальне відображення [4, с. 58].

Незважаючи на склад злочину, будь яке скоєне правопорушення залишає за собою сліди. Залишені сліди можуть бути видимі, маловидимі або ж невидимі. Видимі сліди це ті, які добре помітні неозброєним оком і виявляються без яких-небудь спеціальних прийомів (об'ємні сліди знаряддя злому па перешкоді, слід шини колеса автомобіля, пляма крові тощо). Маловидимі і невидимі це ті, які виявляються за допомогою спеціальних прийомів та засобів. Для виявлення маловидимих (сліди рук на твердих і гладких поверхнях, сліди-накладення волокон тканини) і невидимих (сліди рук на папері) слідів використовуються додаткове освітлення, найпростіші оптичні прилади (збільшувальне скло), а також механічний і хімічний вплив спеціальними засобами-порошками, парами, реагентами.

Слід зазначити, що саме завдяки знанням з трасології можна встановити:

1. Механізм та умови, за яких виникає слід в процесі скоєння правопорушення злочинцем.
2. Встановити певні обставини події на місці злочину.
3. Групову належність чи окремі ознаки об'єкта, який залишив слід.
4. Є змога індивідуалізувати об'єкт, який залишив слід.

Наукові засади криміналістичної трасології утворюють положення діалектики про індивідуальність, у тому числі зовнішньої будови, відносну стійкість об'єктів матеріального світу, здатність їх відображати та відображатися під час взаємодії, зокрема у вигляді слідів-відображень тощо.

До наукових засад також належать дані теорій криміналістичної ідентифікації, встановлення групової належності та криміналістичної діагностики, криміналістичних учень про механізм слідоутворення, про ознаки об'єктів тощо; дані природничих і технічних наук. Систему трасології утворюють:

- вчення про сліди і слідоутворення;
- вчення про дослідження слідів-відбитків; слідів-предметів; слідів-речовин;
- способи і методи виявлення, фіксації та вилучення слідів;
- вчення про дослідження речовин як трасологічних слідів злочину [5, с. 69].

Влучно зазначає І.І. Пророков: «знання механізму утворення слідів, їх класифікації дозволяє судити про спосіб вчинення певних дій, результатом яких дані сліди є, і про особливості об'єктів, що утворили ці сліди» [6, с. 7], тобто знання механізму утворення слідів є необхідною передумовою отримання доказової інформації.

Проаналізувавши сучасну літературу і розвиток науки у сфері криміналістики можна зробити висновок, що незважаючи від виду і типу слідоутворюючих об'єктів, а також від властивостей і особливостей слідоприймаючих поверхонь у них є спільний механізм слідоутворення, що призводить до можливості вдивитися у суть сліду як об'єкта пізнання, виявити його генезис і, отже, пояснити його, тобто вирішити завдання науки. В основі розуміння механізму слідоутворення відбувається розвиток практичного дослідження слідів і не важливо чи це сліди взуття, зброї, автомобільної шини або ж відтиски печаток. Визначення слідів має вагоме значення у розкритті кримінальних правопорушень, оскільки допомагає встановити окремі обставини злочину, зняття вчинення злочину, обставини та події за яких було скоєно правопорушення та, головне, отримати відомості про суб'єкта, який його скоїв.

Список використаних джерел:

1. Салтевський М.В. Криміналістика : Підручник : У 2-х ч. 4.1. – Х.: Консум, Основа, 1999. – 416 с.
2. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/slid#:~:text>

3. Криміналістика : підручник / [Берназ В.Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2011. – 665 с.

4. Криміналістика : підручник / Кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

5. Криміналістика : курс лекцій / І.І. Когутич. – Київ: Атіка, 2008. – 888 с.

6. Прокопов И.И. Общее положение трасологии / И.И. Прокопов // Криминалистическая экспертиза, 1968. – Вып. 6. – С.

7. Бойко О.Д. Історія України : навч. посіб. 3-тє вид., вип., доп. / О.Д. Бойко. – К.: Академ видав, 2007. – 688 с.

Храпицька М.О.

студентка,

Науковий керівник: Кармазіна К.Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ІНФОРМУВАННЯ ПРО ПРАВО НА ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Право на примирення є важливим правом як потерпілого, так і підозрюваного (обвинуваченого), спрямованим на відновлення стану, який існував до моменту вчинення кримінального правопорушення. Якщо для потерпілого це можливість отримати відшкодування завданої йому шкоди, то для правопорушника – це шанс виправитися та повернутися на шлях законслухняного громадянина, не зазнавши деструктивного впливу пенітенціарної системи на його життя. Помітну роль у процесі примирення на етапі досудового розслідування відіграє прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Серед тих функцій прокурора, які спрямовані на забезпечення можливості примирення потерпілого та правопорушника, інформування потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) є надзвичайно важливим, адже, фактично, створює належне підґрунтя

для початку примирних процедур. Актуальність роботи обумовлена потребою у належному закріпленні механізму інформування сторін задля забезпечення ефективної реалізації права на примирення. Метою роботи є дослідження нормативного регулювання порядку інформування сторін про право на примирення на предмет його достатності та визначення можливих шляхів його вдосконалення.

Інформування сторін про можливість примирення має досить обмежений характер, і з аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) ми можемо дійти висновку, що таке інформування охоплює собою лише окремі категорії кримінальних правопорушень. Так, обов'язок прокурора проінформувати потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про право на примирення визначений лише для тих кримінальних проваджень, в межах яких можуть бути реалізовані інститути звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, чи укладення угоди про примирення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим відповідно до ст. 46 Кримінального кодексу України (далі – КК України) можливе лише щодо кримінальних проступків або необережних нетяжких злочинів, вчинених особою вперше, крім корупційних кримінальних правопорушень [1, ст. 46].

Укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) можливе у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення [2, ст. 469].

Отже, таке нормативне регулювання виключає інформування про право на примирення у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Розуміючи, що деякі склади злочинів за своєю сутністю виключають можливість проведення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) будь-яких зустрічей та перемовин, вважаємо за необхідне звернути увагу на іншу проблему, яка супроводжує кримінальний процес в Україні сьогодні.

Одним з найбільш важливих прав для потерпілого від кримінального правопорушення є його право на відшкодування

завданої шкоди [2, ст. 56]. Разом з тим, статистичні дані свідчать про те, що в середньому біля 40% осіб, визнаних потерпілими від кримінальних правопорушень, не отримали жодного відшкодування завданої їм шкоди [3, с. 6].

Така проблема не може залишатися поза увагою законодавця, і одним із можливих шляхів її принаймні часткового вирішення видається поширення загального обов'язку прокурора інформувати потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про можливість примирення і залучення для цього незалежного професійного посередника, про процесуальні наслідки такого примирення (у тому числі – врахування відшкодування шкоди в якості обставини, що пом'якшує покарання) *незалежно* від ступеню тяжкості кримінального правопорушення. Розуміння підозрюваним (обвинуваченим) позитивних наслідків вжитих ним заходів до примирення з потерпілим та для відновлення стану, який існував до вчинення кримінального правопорушення, може стати стимулюючим фактором до відшкодування шкоди, завданої потерпілій особі, у тих кримінальних провадженнях, в яких звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням чи укладення угоди про примирення є неможливими.

Окрім того, що на сьогодні примиренню у кримінальному провадженні присвячені лише окремі норми, які визначають порядок застосування вищерозглянутих пільгових інститутів кримінального процесу, навіть стосовно них спостерігається різний підхід законодавця до регулювання повноважень прокурора.

Так, у кримінальних провадженнях, в яких можливе укладення угоди про примирення, прокурор інформує потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про їхнє право на примирення і механізм його реалізації. У свою чергу, у кримінальних провадженнях, в яких можливе звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, прокурор інформує лише підозрюваного (обвинуваченого), щодо якого передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених Кримінальним кодексом України дій, про право на таке звільнення [2, ст. 469; 2, ст. 285].

Принциповою проблемою правового регулювання обов'язку прокурора з інформування сторін про право на примирення є те, що у статтях, присвячених звільненню особи від кримінальної відповідальності та угодам про примирення, прямо не визначено момент, коли осіб має бути проінформовано, і закон не пов'язує його з моментом набуття відповідного процесуального статусу – потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого. Більше того, у статтях щодо звільнення від кримінальної відповідальності навіть не визначено, на якому етапі досудового розслідування особу має бути проінформовано про можливість такого звільнення, оскільки відповідна норма містить формулювання «особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення» [4, с. 95–96].

Окрім цього, у наведених статтях спостерігаються досить широкі, і, водночас, недостатньо чіткі формулювання щодо обсягу і змісту інформування потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про право на примирення, і, що є надзвичайно важливим, про правові наслідки такого примирення. Ми можемо також побачити, що прокурор інформує потерпілу особу лише про можливість укладення з підозрюваним угоди про примирення. У випадку звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням з потерпілим законодавець зауважує саме на згоді підозрюваного (обвинуваченого), а не на примиренні сторін, яке покладене в основу такого звільнення.

Водночас із цим далі КПК України вимагає з'ясування прокурором думки потерпілого про можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності перед направленням відповідного клопотання до суду, що є цілком логічним і правильним, проте не відповідає на питання, чому ж потерпіла особа не інформується про право на примирення у таких кримінальних провадженнях, з урахуванням того, що право на примирення є правом саме потерпілого, і у примирних процедурах з об'єктивних причин інтересам потерпілого має бути приділено більше уваги, в тому числі й з боку законодавця.

Ці нормативні розбіжності мають значення не лише з концептуальної, але й з практичної точки зору, оскільки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням має для потерпілої особи найбільші переваги: вона може отримати відшкодування завданої їй шкоди навіть швидше, ніж у випадку

укладення угоди про примирення, адже на момент складення прокурором відповідного клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, як зауважується у працях науковців, шкода вже має бути відшкодована [5, с. 280].

Таким чином, попри надзвичайно важливе значення, яке має належне інформування потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) для подальшого проведення примирних процедур, ми бачимо наявність таких прогалин у правовому регулюванні, які призводять до того, що сторони дізнаються про свої процесуальні права, пов'язані із примиренням, вже після направлення обвинувального акту до суду чи на початку судового розгляду. Тому ми пропонуємо приділити належну увагу визначенню у КПК України строків та порядку інформування сторін. Також важливим і необхідним кроком для поширення примирних процедур є відмова від прив'язки інформування про право на примирення до окремих категорій кримінальних правопорушень та встановлення загального обов'язку прокурора інформувати потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) про право на примирення незалежно від можливості звільнення правопорушника від кримінальної відповідальності чи укладення угоди про примирення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.02.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Татарин І.І. Відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної кримінальним правопорушенням : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 184 с.
4. Храпицька М.О. Повноваження прокурора при звільненні особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим. *Актуальні питання сучасного державотворення: проблеми та перспективи (присвячена пам'яті заслуженого юриста України Григорія Ісаковича Гінзбурга)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 21 січ. 2021 р. Чернігів, 2021. С. 95–98.
5. Яловенко-Трущенко В.В. Примирення винного з потерпілим: процесуальні основи реалізації кримінально-правових норм. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 278–283.

Хрякова Н.О.

студентка 1 курсу магістратури,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Ефективність та якість судочинства, діяльності судової системи – є невід’ємною складовою якості та ефективності державної діяльності вцілому, оскільки судова влада є однією із трьох гілок влади. Зростання ефективності судової діяльності прямо пропорційне зростанню довіри громадян до судочинства, віри у панування верховенства права у державі.

Загальнонаукова інтерпретація ефективності полягає у тому, що вона розглядається як явище, що відбиває співвідношення між ціллю її заснування та результатом функціонування. Під ефективністю судової системи слід визначити здатність судової влади здійснити судові провадження розумні строки за дотримання принципів справедливості та законності судочинства, а також, забезпечуючи права особистості, та повне та швидке виконання прийнятих судом рішень.

Ефективність судової діяльності є різноплановим явищем, яке включає як зовнішні аспекти її підвищення (наприклад, державне фінансування, чітка законодавча база діяльності суду), так і внутрішні (зокрема дієве адміністрування у суді, наявність достатнього матеріально-технічного забезпечення діяльності суддів). Існують різноманітні критерії для визначення ефективності судової діяльності, зокрема можна виділити скільки часу потрібно на розгляд справ, якою є кількість справ, розгляд яких не закінчено, якість виконання прийнятих суддею рішень, наскільки значним є штат технічних працівників, кількість і якість інфраструктур (з окремим урахуванням приміщень та інформаційних технологій) тощо.

Стандарти ефективності, які сформовані на міжнародному рівні, є тими керівними напрямками подальшого розвитку судової реформи в Україні, що допоможуть сформувати у державі досконалу судову систему та як результат подолати кризу судової системи, на яку неодноразово у своїх рішеннях звертав увагу ЄСПЛ (наприклад,

«Волков проти України»). У міжнародних актах неодноразово закріплюється важливість ефективної суддівської діяльності. Так, для прикладу, у ст. 6 (яка має назву «Ефективність») Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленої 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) відзначається, що суддя має ефективно і старанно виконувати свої обов'язки без будь-яких невинуватених затримок [1].

Основоположним актом європейського рівня, що закріплює стандарти ефективності є Рекомендація CM/Rec (2010) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на засіданні заступників міністрів). У Розділі V – незалежність, ефективність і ресурси, вказується, що для захисту прав та свобод осіб, а також для правової визначеності у державі необхідною умовою є дієвість суддів та судової системи. Дієвість – це прийняття якісних рішень упродовж розумного терміну після справедливого розгляду справ. Судді зобов'язані забезпечувати ефективне управління справами, за які вони несуть відповідальність, включаючи виконання рішень, які входять до їх юрисдикції. Органи влади, які відповідають за організацію та функціонування судової системи, зобов'язані забезпечувати суддям умови, що дають їм змогу виконувати свою місію та досягати ефективності, захищаючи й поважаючи незалежність і неупередженість суддів [2].

Також у даній рекомендації звертається увага, що для підвищення ефективності судової системи держава має забезпечувати судову систему необхідними для її функціонування матеріально-технічними та інформаційними ресурсами, сприяти адмініструванню судів, а також впроваджувати системи оцінювання суддів органами судової влади [2].

Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності вказує, що ефективність судової системи також вимагає від суддів високого рівня професійної свідомості. Для забезпечення цього судді повинні мати належну кваліфікацію, що має досягатися шляхом навчання та подальшого підвищення рівня власних професійних компетентностей [3, с. 128].

Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя та інформаційних технологій (прийнятий КРЕС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7-9 листопада 2011 року) також звертає увагу на стандарти, які можуть підвищити ефективність судової діяльності. Так, використання ІТ покращує доступ до судочинства, а також підвищує його ефективність та прозорість. Тому в рекомендації КРЕС йдеться про те, що доступ до судочинства має покращуватися, в тому числі, і за рахунок використання ІТ, тому держави повинні проявляти для досягнення цього відповідну фінансову підтримку [3, с. 288].

Висновок № (2013) 16 Про відносини між суддями та адвокатами, прийнятий на 14-му пленарному засіданні КРЕС (м. Страсбург, 13-15 листопада 2013 р. також відзначає, що конструктивні відносини між суддями та адвокатами покращать якість та ефективність здійснення судочинства, оскільки це допоможе досягнути справедливого вирішення спору відповідно до закону в розумні строки [3, с. 561].

У випрацюванні стандартів ефективності правосуддя важливу роль відіграє Європейська комісія з питань ефективності судочинства (CEPEJ) (<https://www.coe.int/en/web/cepej/home/>). Метою CEPEJ є підвищення ефективності та функціонування правосуддя в державах-членах, а також розвиток та впровадження інструментів, прийнятих Радою Європи з цією метою. Завданнями цієї організації є аналіз результатів діяльності судової системи та виявлення труднощів, з якими вона стикається, а також визначення конкретних шляхів її вдосконалення.

У часи пандемії актуальність підвищення ефективності судової діяльності у рамках державної політики постала особливо гостро. Так, 10 червня 2020 року у місті Страсбург CEPEJ було підготовано Декларацію CEPEJ «Отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії COVID-19 і після неї». В ній вказується, що «криза не може бути виправданням недоліків судової системи, тим паче, зниження стандартів або порушення правових гарантій. Така криза у сфері охорони здоров'я може повторитися. Судові системи мають бути готовими, зокрема, коли мова йде про ефективні рішення для забезпечення безперервності роботи судів та доступу до правосуддя з дотриманням прав людини». Дана Декларація звертає увагу на важливі принципи, які мають дотримуватися за для досягнення

ефективності правосуддя у тому числі і в кризовий час: дотримання основоположних прав та свобод громадян; доступ до правосуддя (має бути наявним не зважаючи на карантин); забезпечення безпеки осіб (забезпечення охорони здоров'я і безпеки усіх працівників системи правосуддя, а також відвідувачів судів); моніторинг документообігу, якості та виконання (голови судів, судді та органи, відповідальні за організацію роботи судів, повинні продовжувати здійснювати моніторинг і управління справами відповідно до своїх обов'язків навіть дистанційно); кіберправосуддя (звернення до інформаційних технологій); навчання (підвищення кваліфікації у судах необхідно адаптувати до потреб, що виникають, включаючи застосування ІТ); прогресивне правосуддя (пандемія COVID-19 стала приводом для впровадження інноваційного порядку дій в надзвичайних ситуаціях, тому необхідно розробити стратегію трансформації судової влади з метою застосування переваг нещодавно прийнятих рішень) [4].

Таким чином, ефективність судової діяльності – ключовий аспект у підкресленні особливої та засадничої ролі суду в суспільстві, оскільки є індикатором для визначення результативності та якості правосуддя у державі. А стандарти ефективності судової діяльності у міжнародному просторі є так званою «дорожньою картою» для формування прогресивного судочинства з пануванням верховенства права і законності у державі та справедливого судового провадження.

Список використаних джерел:

1. Загальна (Універсальна) хартія судді: прийнята та ухвалена Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) від 17.11.1999 року // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text (дата звернення: 07.12.2020).
2. Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки: прийнято та ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text (дата звернення: 07.12.2020).
3. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.
4. Декларація СЕПЕЖ «Отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії COVID-19 і після неї» від 10 червня 2020 року // European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) URL: <https://rm.coe.int/cepej-declaration-on-lessons-learned-cepej-2020-8rev/16809ede8b> (дата звернення: 07.12.2020).

Наукове видання

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
РЕФОРМУВАННЯ
СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація організаційного комітету:
73021, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 25.02.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,81. Тираж 100. Замовлення № 0321-57.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.